

Life in the Fourth Quarter; Study of Lifestyle in Deprived Neighborhoods of the Kermanshah City

Jalil Karimi¹, Sajedeh Vaezzade²

Received: Jul. 25, 2020; Accepted: Dec. 13, 2020

ABSTRACT

Centralized, unbalanced, and unequal development in the last century has posed serious challenges to Iran's social setup, including ever-increasing deprivation in some metropolitan areas. The city of Kermanshah, apart from these processes, has experienced double deprivation, due to other factors such as an imposed war as well as its special geographical, social and cultural characteristics. This deprivation is the main theme of this study, with emphasis on everyday life among deprived and privileged areas of Kermanshah. We have surveyed and analyzed indices of the economic capital, cultural capital, leisure time activities, body management, and preferences (in literature, cinema, music, food, and economics domains), in 13 deprived and 2 privileged neighborhoods, with 800 samples. Findings indicate that deprived neighborhoods generally follow a relatively similar pattern in different economic, cultural, leisure, tastes and body management arenas, despite minor differences, the main feature of which is poverty and deprivation. In most indicators, there found to be a significant difference between deprived and privileged areas. Also, there had been a positive correlation between the economic situation and the variables of "cultural capital", "body management", "artistic and literary preferences" and "economic logic". Demographic variables such as age, education and job were also important in changing the amount of capitals.

Keywords: cultural capital, deprived neighborhoods, leisure time, lifestyle, taste preferences

1. Department of Sociology, Razi University, Kermanshah, Iran (Corresponding Author)

✉ j.karimi@razi.ac.ir

2. Sociological Research Institute of Physical Development, ACECR, Kermanshah, Iran

INTRODUCTION

Generally, "Lifestyle" has been present in the two hundred-year history of sociology and, as a key variable it has played significant roles in sociological analyses. Since the Iranian city of Kermanshah is one of the most diverse and complex in terms of religion, culture and ethnicity, lifestyle of people there, apart political structures, infrastructure of urban development and historical issues, can be effective factors in social construction, intergroup and intercultural interactions, social participation and development. On the other hand, this city has encountered with a serious problem of deprivation. In other words, more than ten problematic neighborhoods, with about one-third of the city's entire population (Karimi et al. 2018) which lack appropriate housing and urban planning and even urbanization standards are rarely seen, have turned into most important challenges for the city and province. Although some researchers have been conducted on the issue before, none of them could actually focus on "everyday life" and consequently "lifestyle".

PURPOSE

The study intends to investigate these questions: What are the characteristics of lifestyle in deprived neighborhoods of Kermanshah? What are the similarities and dissimilarities in lifestyle patterns in different deprived and privileged areas? And what factors (demographic variables, cultural capital, and economic capital) have influence on lifestyle in this city?

METHODOLOGY

A quantitative survey method has been used in this research. The statistical population includes 13 deprived and 2 privileged neighborhoods in Kermanshah. Random sampling was done using urban blocks of these 15 neighborhoods. Based on Cochran's formula, the sample size was about 400 but due to the comparative nature of the project, 800 items were selected and in accordance with population divided into 15 neighborhoods. The structural method (theoretical and confirmatory factor analysis) and Cronbach's alpha were used to check validity and reliability. As per the theoretical framework, class status (economic and cultural capitals) as an independent variable and lifestyle (leisure, body management and taste preferences) as a dependent variable were analyzed.

FINDINGS

Findings show that deprived neighborhoods in different dimensions (economic, cultural, leisure, tastes and body management) generally follow a relatively similar pattern, which is much more similar in economic dimension and its main features are poverty and deprivation. In this index, there is a serious and significant difference between deprived and privileged areas. In the cultural capital arena too there is also a pattern of deprivation but there is not much difference is seen between deprived and privileged ones in some variables. An average of cultural

capital of deprived areas is 10 compared to 17 (of 28) for privileged areas. Therefore, in lifestyle, it can be said that we are facing a more traditional society. In most cases, this pattern inclines toward traditional, religious, popular, passive, and logical necessity. There are differences between deprived neighborhoods in all three indicators of economy, culture and lifestyle. In sum, the described lifestyle is mainly influenced by two variables of cultural and economic capitals, but the impact of the economic variable has been more important and intense. Differences exist in all three indices of economic, cultural and lifestyle in the deprived neighborhoods.

CONCLUSION

The lifestyle of the Kermanshah society, especially in deprived areas, contains a dialectic that must be considered in policy-making and planning. The passive, traditional and retrospective aspects of this lifestyle probably act as a barrier to change. In other words, this lifestyle is derived from history and is, in fact, a collective or generational mentality that is difficult to change in short term and from outside. On the other hand, due to its low level of indices, such as low cultural capital, collective passivity, frustration with its social identity, etc., the possibility of change from within is almost impossible. But on the other hand, in the same lifestyle, there are features that can (though not so simple) be called a privilege for reform and change. Low expectation of this lifestyle, the inner desire to work (even hard works) in difficult conditions, rational (non-aesthetic) and non-consumptive economic logic, and especially the existence of cultural traditions, including the musical tradition in this culture, are elements that can provide the ground for change. Not only, these positive traits have not been developed and promoted due to lack of attention as well as some strict policies in the field of art and narrow-mindedness in the field of employment, etc., rather they have been suppressed and in some cases even turned into a kind of resistance action. More importantly, given the general orientations and trends of the society, the continuity of these positive characteristics can't be guaranteed even for the next two generations. In case of inactiveness and ignorance of these capitals, we will be witness to their disappearance from the living domain of this city over the next two decades.

NOVELTY

The detailed findings of this research provide details and minutes of the lives of those in deprived areas that allow more lucid decisions about many specific economic and cultural affairs (from the decision to create a bakery to the effort to create cultural spaces like cinema, etc.). Therefore, it can be said that although lifestyle in this society, in its theoretical sense, seems impossible to study and evaluate but at the same basic and apparent levels of daily life can be evaluated correctly that be applicable and useful for empowerment program and practical steps. In addition, socially, the argument of this study can be considered as a step towards creating social justice in the city.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Ahsan, M., Niroomand, M., & Hosseini Kazerooni, M.R. (1973). Marginalized people of Kermānshāh and Hamedan. Tehran, Iran: University of Tehran.
- Alipoor, A. (2007). *Affecting factors on space spreading of unofficial residential in Kermanshah: Comparison between Darre Deraz and Anahita region* (Unpublished M.A. Thesis). Tehra, Iran, University of Tehran.
- Almasi, M. (2009). Study of relationship between marginalization, investment and GDP in Kermānshāh [Research Proposal]. Razi University, Kermānshāh, Iran.
- Asghari Zamani, A., Roustaei, S., Ahadnezhad, M., Ahadnezhad, M., Roustaei, S., & Zangene, A. (2012). The comparative pattern of poverty spread in Kermānshāh City in 1996-2006 using factor analysis technique. *Journal of Urban - Regional Studies and Research*, 12, 17-40.
- Azad Armaki, T., & Shalchi, V. (2005). Do jahān-e Irani: Masjed va kāfišop [Iranian dual-space: Mosque and Coffee Shop]. *Quarterly Journal of Cultural Studies and Communication*, 1(4), 163-183.
- Baudrillard, J. (2010). Jāme'e-ye masrafi: Osturehā va sāxtārkhā [La société de consommation: ses mythes, ses structures] (P. Izadi, Trans.). Tehran, Iran: Sāles. (Original work published 2007)
- Bitā, H. (2013). *Basics of attracting the participation of unofficial regions of Kermānshāh (Koliabad and Jafarabad) in keeping discipline and social security* [Research proposal]. Kermānshāh, Office of Applied Researches, Police Headquarter.
- Bourdieu, P. (1991). *Tamāyoz* [Distinction: A social critique of the judgement of taste] (H. Chavoshian). Tehrān, Iran: Sāles. (Original work published 1984)
- Bourdieu, P. (2002). Nazariye-ye konas [Raisons pratiques: sur la theorie de l'action] (M. Mardiha, Trans.). Tehran, Iran: Naqs-o-Negar.
- Brooman Sorkhabi, H. (2009). *Dar jost-o-ju-ye hoviyat-e šāhri* [Searching for urban identity of Kermanshah]. Tehran, Iran: Ministry of Road and Urban Development.
- Delangizan, S. (2010). *Tahlil-e vaz'iyat-e omumi-ye jam'iyati, ešteqāl va bikari* [Analysis of crowd public situation, job and joblessness]. Research paper, Renewal Urban Project and Reforms in Housing.
- Fakouhi, N. (2008). Cultural minorities and life styles: Iranian trends. *Journal of Iranian Cultural Research*, 1(1), 143-174. doi: 10.7508/ijcr.2008.01.006
- Fazeli, M. (2005). Sociology of music consumption. *Quarterly of Cultural Studies & Communication*, 1(4), 27-53.
- Gholipoor, S. (2011). Social production of urban space; Case study of Kermānshāh (Unpublished doctoral dissertation). Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Iran.
- Giddens, A. (2003). *Modernity and self - Identity: Self and society in the late modern age* (M. Saboori, Trans.). Tehran, Iran: Ney.

- Hadidi, M. (2008). *Sociological explanation of crime in Kermānshāh using GIS* [Research Proposal]. Kermānshāh Provincial Government, Office of Social Councils Affairs.
- Hamidi, N., & Faraji, M. (2008). Lifestyle and Women's Clothing in Tehran. *Journal of Iranian Cultural Research*, 1(1), 65-92. doi: 10.7508/ijcr.2008.01.003
- Hezarjaribi, J., Saremi, N., & Yousefvandi, F. (2009). Suburbanization and crime: The impact of suburbanization on social crimes in Kermanshah district in 2007. *Journal of Police Management Studies*, 4(1), 73-86.
- Irandoost, K., & Sarafi, M. (1386). Disappointment and hope in unformal settlements: Case study of Kermānshāh. *Journal of Social welfare*, 26, 201-221.
- Jahad-e Daneshgahi (2005). *Social assessment of effectiveness in urban renewal in Kermānshāh* [research proposal]. Author, Kermānshāh, Iran.
- Jokar, M. (2014). Modernity, lifestyle changes and population decline in Iran. *The Islamic Journal of Women and the Family*, 2(2), 39-69.
- Karami, J. (2013). *Individual, social and economic characteristics of marginalized residents of Darre Deraz in Kermānshāh and the relationship between social harms factors* [Research proposal]. Razi University, Kermānshāh, Iran.
- Karimi, J., Ahmadi, V., & Hamed, B. (2018). Urban indigents; Historical and demographic review on suburbia in Kermānshāh. *Journal of Contemporary Sociological Research*, 11, 1-26. doi: 10.22084/CSR.2017.11457.1172
- Khajenoori, B., Hashemi, S., & Rohani, A. (2010). Lifestyle and Body management. *Journal of Women and Society*, 2(4), 21-47.
- Khajenoori, B., Hashemi, S., & Rohani, A. (2010). Lifestyle and national identity: Case study of high school students of Shiraz. *Journal of National Studies*, 44, 127-157.
- Lahsaiezade, A. (2012). The role of relative deprivation in increasing urban violence in the slums; Case study of the Kermānshāh City. *Journal of Urban Studies*, 2(3), 21-64.
- Mohandesan-e Moshaver-e Tadbir-e Shahr (2003). *Motale'at-e emkansanji-ye behsazi-ye sahrnegar va tavanmandsazi-ye ejtema'i-ye sahr-e Kermānshāh* [Research Proposal]. Ministry of Road and Urban Development.
- Naghdi, A. (2013). Marginalization as a an urban Appendicitis. In *Marginalization (Theories, methods and Case studies)*. Tehran, Iran: Jāme'ešenāsān.
- Niazi, K. (2008). *Tavānmandsāzei-ye sokunatgāh hā-ye Qeyr-e rasmi dar Jafarābad-e Kermānshāh* [Empowerment of Informal settlement in Jafarābad in Kermānshāh] (Unpublished M.A. Thesis). Faculty of Artitecutre, University of Tehran, Iran.
- Pishgahifard, Z., Kalantari, M., Parhiz, F., & Haqpanah, E. (2012). Geographic analysis of crime spots: Drug-related crimes in Kermānshāh. *Urban and Regional Research and Studies*, 11, 75-96.
- Rafaatjah, M. (2008). A study on the effects of occupational status on their lifestyle. *Quarterly of Cultural Studies & Communication*, 11, 137-158.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Rahmat Abadi E, & Aghabakhshi H. (2006). Lifestyle and social identity; The Emphasis on Youth. *Quarterly Journal of Social Welfare*, 20, 235-256.
- Rostami, M., & Shaeli, J. (2010). Spacial distribution of urban services; Case study of Kermānshāh city. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 9, 27-52.
- Saeidi, A. (2005). Bāzandiši-ye masrafkonande yā masraf-e tazāhori dar ertebātāt-e sayār [Consumer rethinking or conspicuous consumption in mobile communication. *Quarterly Journal of Cultural Studies and Communication*, 1(4), 79-96.
- Saleh Abadi, I., & Salimi Amin Abad, M. (2012). Relationship between the youth life style and attitude to artificial drugs consumption in Shirvan. *Journal of Sociological Studies of Youth*, 6, 57-70.
- Samim, R. (2014). A critical view into the background of sociological studies on lifestyle in Iran. *Journal of Iranian Cultural Research*, 7(1), 145-166. doi: 10.7508/ijcr.2014.25.007
- Sharepour, M., Vedadhir, A., Ghorbanzadeh, S. (2009). Effects of lifestyle on the risk of accident among adolescents in Tehran. *Quarterly of Cultural Studies & Communication*, 16, 103-126.
- Taghvaei, M., & Safarabadi, A. (2012). A comparative study of social capital in urban contexts using A.H.P. Model: Case study, the city of Kermānshāh, *Journal of Urban Studies*, 2(2), 1-33.
- Tanhaei, A., & Khorrami, Sh. (2010). A Sociological study of relationship between religious beliefs and lifestyles on the basis of Guffman's theory and method: case study in Kermānshāh city in 2009. *Journal of Social Research*, 6, 19-41.
- Vae'z zade, S. (2013). Analysis of 15-29 years old youth violence in 4 regions of Kermānshāh [Research proposal]. Jahad-e Dānešgāhi, Kermānshāh, Iran.
- Weber, M. (2003). Religion, Power and Society (A. Tadayon, Trans.). Tehran, Iran: Hermes.
- Zahed zahedi, S., Sorosh, M. (2008). Patterns of consumption and the identity of uoung girls from cities: A study on girls from Shiraz. *Quarterly of Cultural Studies & Communication*, 11, 75-107.

زندگی در چارک چهارم؛ مطالعه سبک زندگی محلات محروم شهر کرمانشاه

جلیل کریمی^{۱*}، ساجده واعظزاده^۲

دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۰۸؛ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۲۴

چکیده

در یک قرن اخیر، توسعه تمرکزگرا، نامتوازن و نابرابر سامان اجتماعی ایران را با چالش‌های جدی، از جمله محرومیت فزاینده در برخی مناطق کلان‌شهرها، روبرو کرده است. شهر کرمانشاه، علاوه بر این فرایند، به سبب عوامل دیگری همچون جنگ تحمیلی و ویژگی‌های جغرافیایی، اجتماعی و فرهنگی، این محرومیت را به صورت مضاعف تجربه کرده است. این محرومیت، زمینه اصلی مطالعه حاضر، با تأکید بر زندگی روزمره در بین مناطق محروم و برخوردار شهر کرمانشاه است. ما شاخص‌های سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی، نحوه گذران اوقات فراغت، مدیریت بدن و ترجیحات را در ۱۳ محله محروم و ۲ محله برخوردار، با ۸۰۰ نمونه، «پیمایش» و تحلیل کرده‌ایم. یافته‌ها حکایت از آن دارد که در مجموع، محلات محروم در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی، فراغتی، ذوقیات و مدیریت بدن، به رغم تفاوت‌های جزئی، به طور نسبی از الگوی یکسانی پیروی می‌کنند که ویژگی اصلی آن فقر و محرومیت است؛ و در بیشتر شاخص‌ها بین مناطق محروم و برخوردار تفاوت معنادار وجود دارد. همچنین، بین وضعیت اقتصادی و متغیرهای «سرمایه فرهنگی»، «مدیریت بدن» و «ترجیحات هنری و ادبی» و «منطق اقتصادی» همبستگی مثبت وجود داشته است. متغیرهای جمعیت‌شناختی سن، تحصیلات و شغل نیز از جمله متغیرهای مهم در تغییر میزان سرمایه‌ها بوده‌اند.

کلیدواژه‌ها: اوقات فراغت، ترجیحات ذوقی، سبک زندگی، سرمایه فرهنگی، محلات محروم

این مقاله حاصل تحلیل متمایزی است که از بخشی از یافته‌های یک پروژه تحقیقاتی با مسئولیت نویسنده اصلی، و کارفرمایی سازمان جهاد دانشگاهی کرمانشاه ارائه شده است.

۱. گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول)

j.karimi@razi.ac.ir ✉

۲. گروه جامعه‌شناسی، پژوهشکده توسعه کالبدی، سازمان جهاد دانشگاهی، کرمانشاه، ایران

۱. مقدمه

«سبک زندگی» در معنای عام، در تاریخ دویست ساله جامعه‌شناسی، جایگاه ویژه‌ای داشته است. در آثار مارکس، زیمل، وبر، وبلن و حتی پارسونز، و نیز جامعه‌شناسان متأخر به فراخور پارلمانتیک آنها، به این مفهوم پرداخته شده است. سخن از سبک زندگی با دوگانه‌هایی همچون طبقه/قشر، کلان/خرد، ساختار/عامل، اُبژکتیویسم/سوبژکتیویسم، تجمل/ضرورت، امر زیبا/امر عقلانی، مدرن/استتی، کارکرد/زیبایی و فردیت/هویت سروکار دارد. اینها، در حقیقت بخش زیادی از اندیشه انسان در باب جهان و زندگی مدرن را به خود اختصاص داده‌اند. نظام قشربندی دوموله‌ای کارل ماکس، که بر مالکیت اقتصادی استوار بود، از نظر وبر تقلیل‌گرایانه بود. وبر قدرت مشروط به اقتصاد را با قدرت فی‌نفسه یکی نمی‌دانست و بر آن بود که منزلت اجتماعی هم می‌تواند مبنای قدرت سیاسی یا اقتصادی باشد. او بر آن است که «جایگاه اصلی «طبقات» در درون نظام اقتصادی، جایگاه «گروه‌های منزلتی» در نظام اجتماعی، یعنی در حوزه توزیع ثروت، و جایگاه «احزاب» در خانه «قدرت» است» (وبر، ۱۳۸۲، ۲۲۳). برخلاف نظریه «طبقات»، نظریه قشربندی «گروه‌های منزلتی» بر اصول حاکم بر مصرف کالا، به‌عنوان تعیین‌کننده «سبک زندگی» گروه‌شان استوار است. یک گروه «حرفه‌ای» هم، معمولاً تنها به‌دلیل سبک زندگی خاص تعیین‌شده از سوی همان گروه، گروه منزلتی به‌شمار می‌آید. با این حال، تفاوت‌های میان طبقات و گروه‌های منزلتی اغلب همپوشانی دارند و ایجاد مرز مشخص بین آنها دشوار است.

در نیمه دوم قرن بیستم، گیدنز نسبت بین مدرنیته و هویت را با تأکید بر شیوه زندگی شخصی تحلیل کرده است. «بدن و هویت» از محورهای مورد نظر گیدنز است. گیدنز بر آن است که بدن مجموعه‌ای از کنش‌ها و واکنش‌ها است و غوطه‌ور شدن عملی آن در تعاملات زندگی روزمره یکی از ارکان، عمده حفظ و تحکیم مفهوم منسجم و متحد از هویت شخصی است. او در صحبت از بدن به چهار بُعد اشاره می‌کند: (۱) نمای ظاهری؛ (۲) کردارها؛ (۳) حسایت؛ و (۴) کنترل بدن (گیدنز، ۱۴۴). نگاه به شیوه زندگی، در نیمه دوم قرن بیستم وجوه دیگری نیز به خود گرفته است که می‌توان مجموع این وجوه بدیل را به اصطلاح «پست‌مدرن» نامید. بودریار، از جمله صاحبان این نگاه، با خلق مفاهیمی مانند «جامعه مصرفی» «قهرمانان مصرف» یا «دایناسورهای ائتلاف و اسراف»، «حادبازار»، «حادکالا» و ... معتقد بود که مصرف علاوه بر منطق اقتصادی، منطقی

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۵۲

دوره ۱۳، شماره ۴
زمستان ۱۳۹۹
پیاپی ۵۲

اجتماعی نیز دارد که دال‌های اجتماعی را تولید و دستکاری می‌کند. در مجموع، او فرایند مصرف را از دو جهت تحلیل می‌کند: نخست، به‌عنوان «فرایند دلالت و ارتباط»، که در آن، مصرف یک نظام مبادله و معادل یک زبان است و نیازمند تحلیل ساختاری است؛ دوم، مصرف به‌مثابه «فرایند طبقه‌بندی و تمایزگذاری اجتماعی» که در آن اشیاء/نشانه‌ها، این‌بار نه‌تنها به‌عنوان تفاوت‌های معنادار در یک نظام رمزگانی، بلکه به‌عنوان ارزش‌های سلسله‌مراتبی سامان می‌یابند. در این شرایط، چیزها نه به‌خاطر سودمندی‌شان، بلکه به‌عنوان نشانه و به‌خاطر کارکرد ارتباطی یا نشانه‌شناختی آنها مصرف می‌شوند. پس به‌جای نیازها، از «نظام نیازها» (۱۳۸۹، ۱۰۳) سخن گفته می‌شود.

به‌علاوه، دهه‌هاست که سبک زندگی به بخش اصلی جریان زندگی در جوامع جدید و به‌ویژه در شهرها بدل شده است. زندگی شهری هم برای افراد جامعه و هم برای اداره‌کنندگان آن اقتضائات خاصی دارد. مردم عادی مجبور به کسب مهارت‌ها و ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری‌ای هستند که بتوانند به‌صورت مسالمت‌آمیز با دیگران، دیگران عمدتاً غریبه اما ناگزیر از تعامل با آنها، همسایگی کنند و یا هم‌شهری باشند. از سوی دیگر، مدیران چنین فضای اجتماعی‌ای نیازمند برخورداری از دانش و تجربه‌ای هستند که شاید در نیم‌قرن پیش چندان به آن نیازی نبود. این نیازمندی‌ها به‌صورت عام در دستاوردهای علوم و هنرهای نهفته‌اند که به‌نحوی در شناخت و طراحی مادی و غیرمادی شهرها دخیل‌اند. فقدان هر کدام از این دو محور، زندگی شهری را با مشکلات و مسائل جدی اخلاقی، اقتصادی و روانی مواجه می‌کند. در این وضعیت، زندگی روزمره و رخدادهایی که تحت عنوان شیوه زندگی، یا به عبارت دقیق‌تر، «سبک زندگی» شناخته می‌شوند، به یکی از محورهای اصلی مطالعات جامعه‌شناختی بدل شده است و سبک زندگی نقش مهمی در ساختاریابی و بازتولید فرهنگ و جامعه، قشربندی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، مشارکت، جامعه‌پذیری و ... دارد و مطالعه و تحلیل آن به یک ضرورت نظری-عملی بدل شده است.

موضوع این مقاله «بررسی سبک زندگی در مناطقی از شهر کرمانشاه» است که آنها را «محلات محروم» معرفی کرده‌ایم.^۱ کرمانشاه، طی پنج دهه گذشته گسترش فیزیکی

۱. سایر عناوین (حاشیه‌نشین، اسکان غیررسمی و ...) هم بر نادیده‌گرفتن مناطق محروم دلالت دارد و هم تلویحاً مسئولیت وضعیت نابسامان موجود را به خود مردم و محلات محروم برمی‌گرداند. آنها اگرچه به‌صورت تاریخی و معنایی به حاشیه رانده شده‌اند، اما در واقعیت، نه تنها حاشیه نیستند بلکه جزئی از خود متن زندگی شهرها هستند. غیررسمی بودن و ناکارآمد بودن آنها نیز دلایل ساختاری و بیرونی کمی ندارد. از این رو، ما در این متن به جای اصطلاحات رایج، از عبارت «محلات محروم» استفاده کرده‌ایم.

شهری وسیعی داشته و رشد نابسامان جمعیت شهری موجب تشدید و تسریع روند شکل‌گیری بافت‌های محروم در این شهر شده است. در حال حاضر، شهر کرمانشاه با مسئله جدی محرومیت در برخی محلات روبروست. وجود بیش از ده محله مسئله‌دار، با جمعیتی در حدود یک‌سوم جمعیت شهر (کریمی و همکاران، ۱۳۹۶)، که اسکان در آنها نامناسب و مسئله‌دار و استانداردهای شهرسازی و شهرنشینی به‌ندرت در آنها قابل‌رؤیت است، به مهم‌ترین چالش پیش‌روی شهر و استان بدل شده است. در این شرایط، نکته مهم‌تر شاید این باشد که متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و فرهنگی کلافی در هم پیچیده هستند که از منظر تاریخی، بعد از پیدایش همدیگر را تقویت کرده و گسترش می‌دهند. فرایندها و ساختارهای جمعیتی به‌همراه فقدان برنامه‌ریزی جامع و نیز پدیده‌های ناخواسته‌ای چون جنگ تحمیلی و ... در نهایت به محرومیت انجامیده است. همین محرومیت ساختارها و فرایندهای جمعیتی را متأثر کرده و این دور معیوب کماکان ادامه دارد. در کنار این منظومه، باید سایر مسائل اجتماعی ناشی از این منظومه را هم در نظر داشت که ابعاد فرهنگی، اخلاقی و اقتصادی بلندمدت و کوتاه‌مدت دارد.

هدف مقاله بررسی این پرسش‌ها بوده است: (۱) سبک زندگی در مناطق محروم شهر کرمانشاه چه ویژگی‌هایی دارد؟ (۲) چه تفاوت‌ها یا شباهت‌هایی در الگوهای سبک زندگی در مناطق مختلف محروم و برخوردار وجود دارد؟ و (۳) سبک زندگی در این شهر تحت تأثیر چه عواملی (متغیرهای جمعیت‌شناختی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی) قرار دارد؟

۲. پیشینه پژوهشی

در بررسی مطالعات پژوهشی مرتبط با موضوع این مقاله با دو دسته پژوهش، یعنی پژوهش‌های مناطق محروم در کرمانشاه و پژوهش‌های مرتبط با سبک زندگی روبرو بودیم، که در جداول شماره (۱) و (۲) خلاصه ویژگی‌های آنها ارائه شده است. در مطالعات مناطق محروم در کرمانشاه، مهم‌ترین نقطه قوت، نفس وجود این مطالعات است. به نظر می‌رسد در این موضوع بیش از هر موضوع دیگری تحقیقات انجام گرفته است و فقدان آنها ابهام و پیچیدگی موضوع پژوهش را مضاعف می‌کرد. در مجموع می‌توان گفت برخی

مطالعات، به‌ویژه آنهایی که به‌صورت رساله دانشگاهی انجام گرفته است، از اعتبار علمی بیشتری برخوردارند. اما در موارد زیادی پژوهش‌ها مشکلات رویکردی و روش‌شناختی دارند. در نقد این مطالعات می‌توان به نکات زیر اشاره کرد:

(۱) محرومیت (حاشیه‌نشینی) برخی محلات در شهر کرمانشاه، پدیده‌ای با سابقه تاریخی حدود نیم‌قرن است؛ اما مطالعات انجام‌گرفته درباره آن بسیار متأخر و همچنین از نظر کمی، اندک است. چنانچه از جدول شماره (۱) پیداست، نخستین مطالعه در سال ۱۳۸۲ انجام گرفته است.

(۲) برخی از این مطالعات را نمی‌توان مطالعاتی عمیق و دارای اعتبار علمی مطلوب دانست؛ اما درباره آن مطالعاتی که سطح نسبی اعتبار علمی را دارا بوده‌اند، مشکل رویکردی وجود داشته است. ضعف این دسته، رویکرد عمدتاً کالبدی و مهندسی آنهاست. در این رویکرد، موضوع تحقیق اصولاً از منظری ابژکتیو (عینی) و با بررسی متغیرهایی مانند امکانات کالبدی، معابر، خدمات شهری و ... بررسی شده است؛ بدین‌ترتیب ابعاد سوژکتیو و حتی ساده‌تر از آن، ابعاد اجتماعی و فرهنگی، دیده نشده است. این رویکرد در حقیقت خود بخشی از همان پارادایمی (توسعه عینی و کالبدی) است که از گذشته توسعه پیش برده است.

(۳) در راستای نکته بالا، می‌توان گفت که بخشی از مطالعات پیشین جزئی‌نگر بوده‌اند و از بررسی کلیت پدیده و دیالکتیک موجود در آن غافل بوده‌اند. در نتیجه، می‌توان گفت که این مطالعات ضعف تاریخی دارند یا به عبارت بهتر، اساساً نگاه تاریخی ندارند. این امر در حالی است که مسئله اسکان غیررسمی یک موضوع تاریخی است و راه‌حل‌های تغییر آن نیز نیازمند نگاه تاریخمند است. مفهوم حاشیه البته در اینجا معنادار است، چون درحقیقت این محلات (که زمانی متن بوده‌اند) به حاشیه بدل شده‌اند.

(۴) به‌رغم گستردگی و عمق برخی از پژوهش‌ها، نسبت و رابطه روشنی بین آنها دیده نشد. آنها اگرچه در مواردی از همدیگر وام و الهام گرفته‌اند، اما این تأثیرپذیری‌ها را می‌توان موزاییکی توصیف کرد؛ در نتیجه، به انباشت یافته‌ها و هم‌افزایی در تحلیل‌ها نینجامیده است.

جدول ۱. خلاصه پیشینه پژوهشی مرتبط با مناطق محروم در کرمانشاه

پژوهشگر	ابعاد	سؤال اصلی	متغیر مستقل	روش تحقیق	جامعه آماری
مهندسان، ۱۳۸۲		امکان سنجی بهسازی شهرنگر و توانمندسازی اجتماعی	توصیفی	پیمایش	بافت‌های مسئله‌دار و مناطق اسکان غیررسمی
جهد، ۱۳۸۴		ارزیابی اجتماعی	توصیفی	پیمایش	جعفرآباد، دولت‌آباد و کولی‌آباد
ایراندوست و صرافی، ۱۳۸۶		ارزیابی اجتماعی	توصیفی	پیمایش	دولت‌آباد، چمن زین‌العابدین و سرخه‌لیزه
عالی‌پور، ۱۳۸۶		توزیع فضایی سکونت‌گاه‌های غیررسمی	مهاجرت	پیمایش	دره‌دراز، شهرک آناهیتا
نیازی، ۱۳۸۷		راهکارهای توانمندسازی	توصیفی	پیمایش	جعفرآباد
الماسی، ۱۳۸۸		تأثیر حاشیه‌نشینی بر تولید ناخالص داخلی	حاشیه‌نشینی	اسنادی	شهر کرمانشاه
رستمی و شاعلی، ۱۳۸۸		توزیع خدمات شهری	توصیفی	پیمایش	شهر کرمانشاه
هزارجریبی و دیگران، ۱۳۸۸		تأثیر حاشیه‌نشینی بر جرم	حاشیه‌نشینی	پیمایش	کارشناسان، پاسگاه‌های انتظامی، کلانتری‌ها
دل‌انگیزان، ۱۳۸۹		جمعیت، اشتغال و بیکاری	توصیفی	پیمایش	جعفرآباد، دولت‌آباد، کولی‌آباد، شاطرآباد
روستایی و دیگران، ۱۳۹۱		توزیع فضایی فقر	توصیفی	پیمایش	کرمانشاه
قلی‌پور، ۱۳۹۰		برساخت فضایی شهر کرمانشاه در دوره قاجار	اقتصاد و فرهنگ دینی	تاریخی اسنادی	کرمانشاه
تقوایی و صفراپادی، ۱۳۹۱		مقایسه سرمایه اجتماعی در بافت‌های شهری	بافت‌های جدید، قدیم، غیررسمی	پیمایش	سه محله زیباشهر، جوانشیر، جعفرآباد
لهسایی‌زاده، ۱۳۹۱		رابطه محرومیت نسبی با خشونت شهری	محرومیت نسبی	پیمایش	جعفرآباد، شاطرآباد، دولت‌آباد، آناهیتا
نقدی، ۱۳۹۲		آسیب‌شناسی اسکان غیررسمی	مهاجرت، اقتصادی، جمعیت	پیمایش	جعفرآباد
نقدی، ۱۳۹۲		مسائل زنان حاشیه‌نشین و مدیریت شهری	متغیرهای جمعیتی و اقتصادی	مشاهده، صاحب	حاشیه‌های همدان، جعفرآباد کرمانشاه
واعظ‌زاده، ۱۳۹۲		تحلیل وضعیت خشونت جوانان	متغیرهای جمعیتی و فرهنگی	پیمایش	جوانان ۱۵-۲۹ ساله الهیه، مسکن، جعفرآباد، دولت‌آباد
حامد، ۱۳۹۲		زمینه مشارکت ساکنان مناطق اسکان غیررسمی	توصیفی	مشاهده، صاحب	جعفرآباد و کولی‌آباد
کرمی، ۱۳۹۲		عوامل مؤثر بر آسیب‌های اجتماعی	ویژگی‌های فردی، اجتماعی، اقتصادی	پیمایش	دره‌دراز
کریمی و دیگران، ۱۳۹۶		نسبت وضعیت تاریخی فرهنگی با فقر، جمعیت و حاشیه‌نشینی	توصیفی-تحلیلی	اسنادی، مشاهده	۱۳ محله مسئله‌دار و ۲ محله برخوردار

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۵۶

دوره ۱۳، شماره ۴
زمستان ۱۳۹۹
پیاپی ۵۲

در بخش پژوهش‌های مرتبط با سبک زندگی، با توجه به تفاوت در مسئله پژوهش و جامعه آماری مقاله، بیشتر رویکرد نظری و روش‌شناسی (از جمله شاخص‌های پژوهش) مورد نظر بوده است. چنان که از جدول شماره (۲) پیداست، آرای آنتونی گیدنز و پیر بوردیو بیشترین نقش را در انجام این پژوهش‌ها داشته‌اند. در مقام نقد می‌توان گفت در بین صدها پژوهش انجام‌شده در این حوزه، تعداد معدودی بر مبنای درک مطلوب مبانی نظری و روش‌شناختی سبک زندگی به سرانجام رسیده است. به‌رغم اهمیت زندگی روزمره و سبک زندگی در مطالعات جامعه‌شناختی، در اجتماع علمی ما، کمتر روح این نوع پژوهش‌ها دریافت شده و عمدتاً به‌دلیل تصور سهل‌الوصول بودن آنها انجام شده‌اند. با این حال، باید اذعان کرد که انجام پژوهش درباره سبک زندگی در جامعه ایرانی، کار دشواری است؛ از یک سو به‌دلیل ماهیت موضوع؛ و از سوی دیگر، به‌خاطر شرایط خاص جامعه ایرانی.

جدول ۲. پیشینه پژوهشی مرتبط با سبک زندگی

پژوهشگر	ابعاد	سؤال اصلی	مبانی نظری	روش تحقیق	نقش سبک زندگی در پژوهش
فاضلی، ۱۳۸۴	عوامل مؤثر بر مصرف موسیقی	بوردیو	پیمایش	وابسته/مستقل	
سعیدی، ۱۳۸۴	تأثیر ارتباطات سیار بر مصرف	گیدنز، ویلن	اسنادی	وابسته	
آزاد ارمکی و شالچی، ۱۳۸۴	مقایسه سبک زندگی مدرن و سنتی	بوردیو	پیمایش، مشاهده	وابسته	
رحمت‌آبادی و آقابخشی، ۱۳۸۵	سبک زندگی و هویت اجتماعی جوانان	گیدنز، بوردیو	دلفی	مستقل	
حمیدی و فرجی، ۱۳۸۶	سبک زندگی و پوشش زنان	ویلن، زیمل، گیدنز، بوردیو	مصاحبه	مستقل	
فکوهی، ۱۳۸۶	خرده‌فرهنگ‌های اقلیتی	-	کتابخانه‌ای (نظری)	-	
رفعت‌جاه، ۱۳۸۷	موقعیت شغلی و سبک زندگی زنان	بوردیو	پیمایش	وابسته	
زاهداندانی و دیگران، ۱۳۸۷	رابطه الگوی مصرف با هویت دختران	ویلن، زیمل، بوردیو	پیمایش	مستقل	
شارع‌پور و دیگران، ۱۳۸۸	تأثیر سبک زندگی بر سبک رانندگی	بوردیو، کاکراهام	پیمایش	مستقل	
تنهایی و خرمی، ۱۳۸۹	باورهای دینی و سبک زندگی	گافمن	مصاحبه، مشاهده مشارکتی	وابسته	
خواجهمنوری و دیگران، ۱۳۹۰	تأثیر سبک زندگی بر مدیریت بدن	گافمن، گیدنز، بوردیو	پیمایش	مستقل	
صالح‌آبادی و سلیمی، ۱۳۹۱	سبک زندگی و گرایش به مواد مخدر	بوردیو	پیمایش	مستقل	
خواجهمنوری و دیگران، ۱۳۸۹	تأثیر سبک زندگی و هویت ملی	گیدنز	پیمایش	مستقل	
جوکار، ۱۳۹۳	سبک زندگی و کاهش جمعیت	گیدنز	نظری	مستقل	

۳. رویکرد نظری: فضای اجتماعی و سبک زندگی

در آثار بوردیو، از جمله در کتاب تمایز، با رویکرد ذات‌گرایانه و دفاع از رویکرد رابطه‌ای (ساختاری) مخالفت شده و از همین رو، مفهوم «فضای اجتماعی» به جای مفهوم طبقه مارکس مطرح می‌شود؛ فضایی از تمایزات که در آن طبقات به گونه‌ای بالقوه وجود دارند و به صورت نقطه چین، نه به صورت یک امر واقعی محتوم، بلکه به مثابه چیزی که قرار است انجام داده شود. فضا مجموعه‌ای از «مواضع متمایز و هم‌زیست بیرون از یکدیگر است که به وسیله بیرونیّت متقابل و روابطی چون نزدیکی و دوری و نیز روابط نشان‌دهنده نظم (مثل بالا، پایین، وسط) تعریف می‌شود» (بوردیو، ۱۳۸۱، ۲۳). فضای اجتماعی را، تقسیم عاملان و گروه‌های اجتماعی بر اساس جایگاه‌شان در توزیع آماری دو اصل تفاوت‌گذار، یعنی «سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی»، می‌سازد. عاملان اجتماعی تا آنجا با هم اشتراک دارند که در این دستگاه دوبعدی (دو محوری) به یکدیگر نزدیک باشند؛ و میزان تفاوت‌هایشان به فاصله آنها از همدیگر در این دستگاه دارد. بوردیو، مجموع این دو سرمایه را «سرمایه کلی» نامیده است.

در یک سطح از تحلیل این نکته مطرح است که هر کدام از گروه‌ها یا عاملان اجتماعی چه میزانی از سرمایه کلی را در اختیار دارند. اما در سطح دوم میزان دارایی آنها در دو بعد اقتصادی و سرمایه فرهنگی است و اینجاست که تقابل و تمایز شروع می‌شود. در هر دو سطح، منشأ تفاوت در سلاقی و از رهگذر آن، منشأ تفاوت در موضع‌گیری‌ها است. به عبارت دیگر، به ازای هر سطح از موقعیت‌ها در دو محور اصلی فضای اجتماعی، سطحی از سلیقه‌ها (عادت‌واره‌ها) وجود دارد که دارای نوعی وحدت سبک (اسلوب) است. عادت‌واره‌ها هم مثل مواضع اجتماعی مولدشان «تفاوت‌یافته» هستند؛ اما علاوه بر تفاوت‌یافتگی، «تفاوت‌گذار» هم هستند؛ یعنی هم تمایز یافته‌اند و هم عامل تمایز. آنها اصول مختلف تفاوت‌گذاری را تألیف می‌کنند و اصول مشترک تفاوت‌گذاری را به صورتی متفاوت مورد استفاده قرار می‌دهند. میان خوب و بد، ممتاز و معمولی و... تمایز می‌گذارند. به نظر بوردیو، عادت‌واره‌ها مثل زبان عمل می‌کنند، زیرا آنها شکل نمادین به تفاوت‌ها می‌دهند و بر اساس آن عمل می‌کنند (همان، ۳۴-۸).

در اینجا، مضمون اصلی «سبک زندگی» است. برای مطالعه سبک زندگی، مفاهیمی همچون «سلیقه»^۱، «توانش فرهنگی»^۲، «عادت‌واره»، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی به کار برده می‌شود. در جهان سلیقه‌ها، بوردیو سه حوزه را، متناسب و متناظر با سطوح تحصیلی و لایه‌های اجتماعی، از هم جدا می‌کند: «سلیقه مشروع (طبقه فرادست)، سلیقه میان‌مایه (طبقه متوسط) و سلیقه عامیانه (طبقات پایین)» (همان، ۴۲-۴۱). عادت‌واره از طریق سلیقه اجرایی می‌شود. سلیقه یا گرایش و توانایی تصرف (مادی و نمادین) مقوله معینی از ابژه‌ها یا اعمال طبقه‌بندی شده و طبقه‌بندی‌کننده، اصل زاینده سبک زندگی است. سلیقه مجموعه همبسته‌ای از ترجیحات تمایزبخش است که قصد دارد نمایش یکدستی را در منطق خاص هر خرده‌فضای نمادین، مانند مبلمان، پوشاک، زبان و ژست‌های بدنی ارائه کند (همان، ۲۴۳). سلیقه عامل تبدیل کردن هر چیز به نشانه‌های تشخیص و تمایز است.

بعد دیگر در سبک زندگی به غذا مرتبط است. در اینجا، به دو نوع سلیقه «ضروری» و «تجملی» اشاره می‌شود (همان، ۲۴۸). سلیقه تجملی که در انتخاب آزاد است، از آن کسانی است که در شرایط مادی رها از جبر و نیاز به بقا زندگی می‌کنند. سلیقه مبتنی بر ضرورت، که در پایین‌ترین شرایط مالکیت سرمایه وجود دارد و بیشتر به اقشار فرودست تعلق دارد، بیشتر بر ماده غذایی تأکید دارد تا فرم و شکل مصرف آن. این سلیقه را می‌توان انتخاب عامیانه‌ای بنامیم که در پی غذاهای «شکم پرکن» و ارزان به قصد بازتولید نیروی کارکردن به ارزان‌ترین شیوه ممکن است. عادت‌های خوردن، مستقل از کل سبک زندگی نیست؛ زیرا علاقه به غذاهای خاص از طریق آماده‌کردن و پختن، با کل پنداشت اقتصاد خانواده و تقسیم کار بین دو جنس ارتباط پیدا می‌کند (بوردیو، ۲۵۹). علاقه به غذاهای پرزحمت (مثل آبگوشت، قورمه‌سبزی و ...) که محتاج وقت، دقت و علاقه است، پیوند تنگاتنگی با تصور سنتی از نقش زن در خانواده دارد. از این رو، تمایز شدید بین لایه‌های اجتماعی وجود دارد.

سلیقه‌های غذایی، همچنین، به ایده‌ای که هر قشری از «بدن» و تأثیر غذا بر بدن دارد، بستگی دارد. یعنی به نیرو، سلامت و زیبایی بدن و نیز مقولاتی که هر قشر برای ارزیابی این تأثیرات به کار

1. Taste

2. Cultural Competence

می‌گیرد. گروه‌های مختلف ممکن است به شیوه‌های بسیار متفاوتی این مقوله‌ها را رتبه‌بندی کنند. در اینجا، سلیقه، معادل فرهنگ طبقاتی تبدیل شده به طبع و سرشت جسمیت‌یافته، به شکل‌گیری «بدن طبقاتی» کمک می‌کند. بدن قطعی‌ترین شکل تحقق مادی سلیقه طبقاتی است و به طرق گوناگون ظاهر می‌شود. شیوه نخست، در به ظاهر طبیعی‌ترین ویژگی‌های بدن، یعنی ابعاد و اندازه (حجم، وزن، قد) و شکل‌های رؤیت‌پذیر آن (گرد یا چهارشانه، خشک یا صمیمی، کشیده یا خمیده) انجام می‌گیرد که کل رابطه با بدن را به شیوه‌های بسیار نمایش می‌دهد. این ویژگی‌ها، رابطه با بدن را در نوع رفتار با بدن، مراقبت از بدن، تغذیه و نگهداری از بدن را نشان می‌دهد که خود بیانگر ژرف‌ترین طبایع عادت‌واره است (همان، ۲۶۳). در واقع، توزیع طبقاتی ویژگی‌های جسمی، از طریق ترجیحات و علایق غذایی، که ممکن است ورای شرایط اجتماعی تولیدشان دوام یابند و همچنین، از طریق استفاده از بدن در کار و فراغت، تعیین می‌شود. تفاوت در رفتار، حالات و سکنتات و ظواهری که بیانگر نوع رابطه با دنیای اجتماعی هستند، تفاوت‌های زیست‌شناختی را برجسته و به لحاظ نمادین پررنگ می‌کند. نشانه‌های بدن، محصولاتی فرهنگی‌اند که گروه‌های مختلف را بر اساس درجه‌بندی فرهنگی‌شان، یعنی فاصله‌شان از طبیعت، از هم متمایز می‌کند. در نتیجه، می‌توان نقشه جهان بدن‌های طبقاتی را ترسیم کنیم که بنا به منطق خاص خود جهان ساختار اجتماعی را بازتولید می‌کنند (همان، ۲۶۷-۲۶۶).

جهان فعالیت‌های فراغتی و سرگرمی‌های ورزشی نیز در این زمینه قابل تأمل است. این جهان، مجموعه‌ای از گزینه‌های حاضر و آماده و امکان‌ها، سنت‌ها، قواعد، ارزش‌ها، وسایل و نمادهایی عینی است که با توزیع آنها فضاهاى اجتماعى شکل می‌گیرد. این توزیع و تأثیرات آن، یعنی اینکه چه ورزشی ارزشمندتر و مربوط به کدام طبقه است، بر اساس دانش عملی عاملان از گذشته تاریخی است. به همین دلیل، طبقات اجتماعی مختلف، معنا و حتی کارکرد واحدی برای عمل ورزشی خود قائل نیستند (بورديو، ۲۹۰). در مجموع، احتمال انتخاب ورزش‌های مختلف، در محدوده‌هایی که با سرمایه اقتصادی (و فرهنگی) و اوقات فراغت تعریف می‌شود، به ادراک و ارزیابی فواید درونی و بیرونی هر ورزش بر اساس سلیقه عادت‌واره، و به بیان دقیق‌تر، بر اساس نوع رابطه با بدن (یکی ابعاد عادت‌واره) بستگی دارد. برعکس، فرهنگ جسمانی بیشتر متأثر از سرمایه فرهنگی است.

هنر، یکی از ابعاد مهم در نظریات بوردیو در باب سبک زندگی است. به نظر او اثر هنری، صورت عینیت یافته رابطه مبتنی بر تمایز است و همین دلیل چنین رابطه‌ای را در همه متن‌ها و زمینه‌ها با خود دارد؛ «عشق به هنر، شکل غیردینی «عشق به خداوند» تلقی می‌شود و هر کس که بیشتر از آن برخوردار باشد، ارجمندتر می‌شود» (بوردیو، ۳۱۱). در این بُعد، نقش سرمایه فرهنگی پررنگ‌تر است. پیش‌فرض تصرف یا به‌کارگیری محصولات هنری، وجود سلیقه و مهارت‌هایی است که به‌صورت همگانی توزیع نمی‌شوند. اقلام فرهنگی، با سلسله‌مراتب ظریفی که دارند، می‌تواند مراحل و درجات پیشرفت را در کسب‌وکار فرهنگ، شامل طیفی از «نافرهیختگی» به «فرهیختگی» مشخص کنند.

در زمینه مصرف کالاها، فرایندهای انتخاب، به شکل مبارزاتی نمادین بر سر تصاحب کالاهای اقتصادی یا فرهنگی در می‌آید. این مبارزه نمادین، بر سر تصاحب نشانه‌های تشخیص‌آور یا بر سر حفظ یا سرنگونی اصول طبقه‌بندی این ویژگی‌های تمایزبخش رخ می‌دهد. در نتیجه، فضای سبک‌های زندگی، یعنی جهان ویژگی‌هایی که دارندگان مواضع مختلف، از طریق آنها خود را، خواسته یا ناخواسته، از دیگران متمایز می‌کنند، ترازنامه مبارزات نمادین برای تحمیل سبک زندگی مشروع در دوره‌ای خاص است. طبقات فرودست در مبارزه‌های نمادین، فقط به مثابه نقطه مرجعی انفعالی یا نوعی معیار مداخله دارند. در واقع، سبک زندگی آنها بیشتر به عنوان شکل طبیعی زندگی در نظر گرفته می‌شود؛ طبیعی که فرهنگ در مقابل آن ساخته می‌شود، چیزی نیست جز آنچه «عامیانه»، «پست»، «کوچه‌بازاری» و «همگانی» نامیده می‌شود (همان، ۳۴۳).

یکی از اهداف پژوهش بوردیو این بود که جهان سبک‌های ممکن را شناسایی کند. همان‌طور که گفته شد، فضاهایی که با ترجیحات غذایی، پوشاکی، یا آرایشی زیبایی تعریف می‌شوند، بر اساس ساختار بنیادین واحد و مشابه، یعنی فضای اجتماعی تعیین شده با حجم و ترکیب سرمایه، سازماندهی می‌شوند. برای برساختن فضای سبک‌های زندگی، نخست باید برای هر طبقه یا هر پاره طبقه، یعنی برای اشکال گوناگون سرمایه، دستورالعمل‌های زاینده عادت‌واره‌ها شناسایی شود. سپس باید معلوم شود که سلیقه‌های عادت‌واره چگونه در هر یک از حوزه‌های عمده و مهم عمل، با کاربرد یکی از سبک‌های

موجود در هر میدان (ورزش، موسیقی، غذا، دکوراسیون، سیاست، زبان و...) مشخص می‌شود. با روی هم گذاشتن این فضاها، همگون‌بازنمایی دقیقی از فضای سبک‌های زندگی به دست می‌آید که امکان تعریف و توصیف هر یک از ویژگی‌های تمایزبخش را به دو لحاظ فراهم می‌کند تا تعریفی عینی از آن رقم بخورد: (۱) با ارجاع هر ویژگی به مجموع ویژگی‌های تشکیل‌دهنده حوزه مورد نظر (مثلاً گذاشتن کلاه به مدل‌های مو؛ (۲) با ارجاع به مجموع ویژگی‌های تشکیل‌دهنده سبک زندگی مشخص (مثل سبک زندگی طبقه کارگر) که معنا و اهمیت اجتماعی این ویژگی‌های متمایز در آن تعیین می‌شود.

باید یادآوری کنیم که ما در این پژوهش، تا این سطح از تحلیل سبک زندگی پیش نرفته‌ایم. ما، در جمع‌بندی آرای بوردیو و با کمک جزئی از آرای دیگران، دو بعد اصلی وجود را در نظر گرفته‌ایم: (۱) موقعیت طبقاتی؛ (۲) سبک زندگی. موقعیت طبقاتی، در مقام متغیر مستقل، شامل دو بعد سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی است. سرمایه فرهنگی شامل دارایی‌ها و مهارت‌هایی است که از لحاظ نظری و اجتماعی به عنوان مقولات فرهنگی شناخته می‌شوند. سرمایه اقتصادی، به دارایی‌هایی اشاره دارد که عموماً عینی و کمی هستند. سبک زندگی، در مقام متغیر وابسته، به شامل سه بخش «اوقات فراغت» و «مدیریت بدن» و «ترجیحات ذوقی» است. ویژگی‌های این شاخص‌ها در بخش روش‌شناسی ارائه شده است.

۴. روش‌شناسی

در این مقاله، دو فرض کلی را در نظر داشته‌ایم: (۱) سبک زندگی در مناطق مختلف شهر متفاوت است؛ (۲) متغیرهای جمعیت‌شناختی، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی رابطه‌ای معنادار با سبک زندگی دارند. متناسب با این مفروضات و اهداف، از روش کمی پیمایش استفاده کرده‌ایم.^۱ جامعه آماری، مناطق محروم و دو محله برخوردار شهر کرمانشاه بود. طبق برآوردهای قبلی، جمعیت ۱۳ محله تقریباً ۲۵۰ تا ۳۰۰ هزار نفر است. با توجه به اهداف و سؤالات مقایسه‌ای در پژوهش حاضر، جمعیت دو منطقه برخوردار (۲۲ بهمن و کسرا) نیز به این عدد افزوده شد. نمونه‌گیری به شیوه تصادفی با استفاده از بلوک‌های شهری این ۱۵ محله بوده است. حجم نمونه با

۱. در فاز دوم پژوهش اصلی، بخشی کیفی به شکل مصاحبه گروهی در محلات انجام شده که اگر چه نتایج آنها به صورت مستقیم در مقاله حاضر نیامده است، اما هر جا که لازم بوده (از جمله در بخش توصیف) به نکات مهم آن اشاره شده است.

توجه به فرمول کوکران، دست کم، در حدود ۴۰۰ مورد شد؛ اما با توجه به خصلت مقایسه‌ای این پروژه ۸۰۰ مورد به عنوان نمونه انتخاب و به نسبت جمعیت ۱۵ محله تقسیم شد. از شیوه‌های سازه‌ای (نظری و تحلیل عاملی تأییدی) و آلفای کرونباخ برای احراز اعتبار و روایی استفاده شده است. با توجه به مبانی نظری، ابعاد و معرف‌های عملیاتی متغیرها، موقعیت طبقاتی (متغیر مستقل) و سبک زندگی (متغیر وابسته) در جدول شماره (۳) مشخص شده است. این شاخص‌ها و معرف‌ها با توجه به جامعه آماری مورد مطالعه (یعنی مناطق محروم) متناسب‌سازی شده و از برخی از معرف‌های جزئی‌تر و موشکافانه‌تر در زمینه سبک زندگی چشم‌پوشی شده است. در دو ستون آخر نیز ضرایب حاکی از اعتبار و روایی فرایند شاخص‌سازی ارائه شده است.

جدول ۳. ابعاد، شاخص و معرف‌ها و ضرایب اعتبار و روایی

ابعاد	شاخص	معرف‌ها	KMO	Alpha
سرمایه فرهنگی ^۱	سرمایه اقتصادی	درآمد، شغل، مالکیت و متراژ منزل مسکونی، مالکیت و نوع خودرو، اثاثیه منزل	۰/۸۷۴ ۰/۰۰	۰/۷۲۷ ۰/۰۰
	سرمایه فرهنگی ^۱	عینیت‌یافته: دارایی‌ها و کالاهای فرهنگی (کتاب، لپ‌تاپ، کامپیوتر، ابزار هنری، ..) نهاده‌یافته: مهارت‌ها و مدارک آموزشی، هنری، کامپیوتری، نوع و میزان مطالعه، تحصیلات	۰/۸۰۰ ۰/۰۰	۰/۷۲۰ ۰/۰۰
ترجیحات ^۲	اوقات فراغت	- فراغت منفعلانه: مهمانی، مسافرت، تماشای تلویزیون، وقت‌گذرانی، پارک‌رفتن، استراحت - فراغت فعالانه فردی: مطالعه، کلاس آموزشی، ورزشی، هنری، بازی فکری، رفتن به سینما و .. - فراغت فعالانه جمعی: اجتماعی، سیاسی - فعالیت مذهبی - فعالیت اقتصادی	۰/۷۹۱ ۰/۷۳۶ ۰/۵۵۰ - - ۰/۰۰	۰/۶۸۳ ۰/۵۹۱ ۰/۵۱۵ - - ۰/۰۰
	ترجیحات	- ذائقه موسیقایی: خواننده، نوازنده - ذائقه سینمایی: فیلم و کارگردان ایرانی، خارجی، سریال ایرانی و خارجی - ذائقه ادبی: نویسنده ایرانی (۳ انتخاب) - ذائقه غذایی (۳ انتخاب) - ذائقه اقتصادی (ضرورت یا تجمل)	۰/۶۹۲ ۰/۸۳۶ ۰/۶۸۳ ۰/۶۰۰ - ۰/۰۰	۰/۷۰۹ ۰/۸۱۱ ۰/۷۹۴ ۰/۶۲۰ - ۰/۰۰
	مدیریت بدن	ورزش، بهداشت، رژیم غذایی، جراحی زیبایی، آرایش موی سر، شیوه لباس پوشیدن	۰/۸۱۹ ۰/۰۰	۰/۷۷۳ ۰/۰۰

۱. در آرای بورديو سرمایه فرهنگی بر سه گونه است: ۱) درونی شده (Embodied) شامل توانایی‌های ذهنی و فکری، باورها؛ ارزش‌ها و نگرش‌ها و ... است که در وجود یک فرد تجسم پیدا کرده است؛ ۲) عینیت‌یافته (Objectified) شامل دارایی‌های و کالاهای فرهنگی؛ و ۳) نهادی شده (Institutionalized) شامل صلاحیت‌های و مدارک آموزشی و ما در این پژوهش دوبخش عینیت‌یافته و نهادی شده را بررسی کرده‌ایم.

۵. یافته‌ها

در سیمای آماری این پژوهش، ۴۳ درصد پاسخگویان مرد و ۵۷ درصد زن بوده‌اند که متناسب با وضعیت جامعه کلی است. در جدول شماره (۴)، دو متغیر قومیت و مذهب بر اساس محلات ۱۵ گانه ارائه شده است. از نظر قومیت، در حدود ۷۳ درصد کُرد، ۱۴ درصد لک، ۷/۷ درصد فارس، ۴ درصد لر، ۰/۹ درصد ترک و ۰/۴ درصد کولی بوده‌اند. کردها در ۱۴ محله و لک‌ها در جعفرآباد در اکثریت بوده‌اند. فارس‌ها بیشتر در کسرا و ۲۲ بهمن، لرها و کولی‌ها (بیشتر در محله چمن و ترک‌ها بیشتر در چقاکیود سکونت داشته‌اند. در اینجا نیز نمونه کوچکی از جامعه کرمانشاه دیده می‌شود.

از نظر مذهبی بیش از ۹۱ درصد شیعه، بیش از ۴ درصد سنی و بیش از ۴ درصد هم اهل حق گزارش شده است. تشیع در ۱۴ محله، در رتبه اول قرار داشته است. در محله دره‌دراز، اهل حق‌ها با ۹۷ درصد در صدر، و مذهب تسنن نیز بیش از همه در دولت‌آباد رواج داشته است. همچنان که در پیشینه پژوهشی مطرح شده بود، پراکندگی قومی و مذهبی در بین محلات تفاوت معناداری دارد. به‌ویژه از نظر قومیت، این تفاوت شدیدتر است.

جدول ۴. سیمای آماری پاسخگویان

فرآوانی (نفر)	قومیت							مذهب	
	کُرد	لک	فارس	لر	ترک	کولی	تشیع	تسنن	اهل حق
۲۲ بهمن	۷۴	۶۶/۲	۲/۷	۲۴/۳	۶/۸	۰	۹۷	۳	۰
آناهیتا	۳۰	۹۶/۷	۰	۰	۳/۳	۰	۹۳	۷	۰
باغ ابریشم	۳۰	۶۹/۷	۱۸/۲	۶/۱	۳	۰	۱۰۰	۰	۰
جعفرآباد	۱۰۰	۱۲۳	۶۲	۰	۱۴	۰	۹۹	۱	۰
حکمت‌آباد	۳۰	۶۶/۷	۳۳/۳	۰	۰	۰	۹۷	۳	۰
چقاگلان	۳۰	۹۶/۷	۰	۰	۳/۳	۰	۹۷	۳	۰
چقاکیود	۳۰	۷۰	۱۰	۱۰	۳/۳	۶/۷	۱۰۰	۰	۰

۱. ساکنان منطقه جعفرآباد، قریب به اتفاق لک هستند و این کردها که در نمونه پژوهش ما آمده‌اند، همان کولی‌هایی هستند که از پس از تخریب منطقه چمن در دهه ۱۳۷۰، به بخش شمال شرقی جعفرآباد، نزدیک قبرستان بزرگ شهر کوچانده شده‌اند (منبع: مصاحبه گروهی).

۲. در مصاحبه گروهی دریافتیم که بخش‌هایی از محله جعفرآباد بر آئین اهل حق هستند، اما در گزارش‌های مکتوب رسمی و غیررسمی خود را شیعه معرفی می‌کنند. باین حال، از نظر خود اهل محل، همین گرایش مذهبی، در مواقعی که آنها در پی استخدام و اشتغال برمی‌آیند، مشکلی جدی برای پیشبرد اهداف‌شان است.

فرآوری (نفر)	قومیت								مذهب	
	کرد	لک	فارسی	لر	ترک	کولی	تشیع	تسنن	اهل حق	
چمن	۶۳/۳	۱۳/۳	-	۱۳/۳	۰	۱۰	۱۰۰	۰	۰	
دره‌دراز	۹۶/۷	۰	۳/۳	۰	۰	۰	۳	۰	۹۷	
دولت‌آباد	۹۲/۲	۱	۵/۸	۱	۰	۰	۷۲	۲۶	۲	
شهید	۸۲/۸	۷/۵	۳/۲	۳/۲	۳/۲	۰	۱۰۰	۰	۰	
صادقیه	۶۶/۷	۳۳	۰	۰	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	
کسرا	۵۵	۴/۲	۳۹/۴	۱/۴	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	
کولی‌آباد	۹۵/۳	۲/۳	۱/۲	۱/۲	۰	۰	۹۶	۰	۴	
نوکان	۸۵	۱۵	۰	۰	۰	۰	۹۷	۳	۰	
کل	۷۲/۷	۱۴/۳	۷/۷	۴/۱	۰/۹	۰/۴	۹۱/۵	۴/۳	۴/۲	
ضرایب و معناداری	Chi-Square	153.95	Cramer's V	۰/۴۳۶	sig	۰/۰۰	۱۱/۹۴	۰/۱۲۱	۰/۰۰	

۵-۱. موقعیت طبقاتی

میانگین شاخص «سرمایه اقتصادی» با ۹ متغیر در جدول شماره (۵) بررسی شده است و نتیجه حاکی از آن است که تفاوت معناداری در محلات ۱۵ گانه وجود ندارد. با این حال، میانگین به‌دست آمده برای محلات برخوردار تقریباً دو برابر محلات محروم است. ۲۲ بهمن و کسرا، در کل، بیشترین میانگین و باغ ابریشم، جعفرآباد و حکمت‌آباد کمترین میانگین را داشته‌اند. در بین محلات محروم، میانگین این شاخص برای کولی‌آباد و صادقیه، بیشتر از سایر محلات، اما همچنان کمتر از میانگین مناطق برخوردار است. در مجموع، میانگین کل «سرمایه اقتصادی» ۱۲/۲۱ (از ۲۸ نمره) میانگینی پایین به‌شمار می‌آید. در این شاخص فاصله بین محلات برخوردار و محروم بیشتر از سایر شاخص‌ها برآورد شده است. در تحلیل این تفاوت می‌توان گفت با اینکه فاصله مناطق از نظر اقتصادی چشمگیر است، اما توان اقتصادی مناطق برخوردار هنوز به سرمایه فرهنگی تبدیل نشده است.

در شاخص «سرمایه فرهنگی»، تفاوتی معنادار در میانگین این شاخص برای محلات ۱۵ گانه وجود دارد. میانگین به‌دست آمده برای محلات برخوردار (۱۷)، تقریباً دو برابر میانگین محلات محروم است. ۲۲ بهمن و کسرا، در کل، بیشترین و چمن و دره‌دراز کمترین میانگین را داشته‌اند. در بین محلات محروم، میانگین این شاخص برای کولی‌آباد و

۱. کولی‌ها از نظر خود و دیگران جزو هیچ قومیتی نیستند. آنها ویژگی‌ها و مسائل اجتماعی و فرهنگی خاصی دارند. مردم در محله چمن به دو دسته تقسیم می‌شوند: اکثریت خود را «خودمانی» و دیگران را که بین ده تا بیست درصد جمعیت محله هستند، «کولی» می‌نامند (منبع: مصاحبه گروهی).

جعفرآباد، بیشتر از سایر محلات محروم، اما همچنان کمتر از میانگین مناطق برخوردار است. میانگین کل «سرمایه فرهنگی» ۱۱/۱ (از ۴۲) میانگینی بسیار پایین به شمار می‌آید. حتی در محلات برخوردار نیز نمره میانگین کمتر از میانگین مورد انتظار (۲۱) است. به عبارتی، سطح «سرمایه فرهنگی» از سطح سرمایه اقتصادی هم نامناسب‌تر است.

جدول ۵. میانگین شاخص سرمایه اقتصادی و فرهنگی به تفکیک محلات

سرمایه فرهنگی (از ۴۲)			سرمایه اقتصادی (از ۲۸)		
F-Test	میانگین	سطح (از ۳)	F-Test	میانگین	سطح (از ۵)
۱۹/۰۱ ۰/۰۰	۱۸/۸	متوسط	۵۰/۸۳ ۰/۰۰	۲۰/۶۱	بالا-بالا
	۱۷	متوسط		۱۹/۴۱	بالا
	۸/۶	پایین		۱۱/۹۰	پایین
	۶/۴	پایین		۷/۰۳	پایین-پایین
	۱۳/۹	پایین		۸/۷۲	پایین-پایین
	۹/۱	پایین		۹/۵۷	پایین-پایین
	۹/۶	پایین		۱۱/۹۰	پایین
	۸/۸	پایین		۱۰/۴۴	پایین
	۱/۶	پایین		۱۱/۸۳	پایین
	۱/۷	پایین		۱۱/۸۹	پایین
	۱۰/۹	پایین		۱۱/۵۴	پایین
	۷/۳	پایین		۱۰/۱۱	پایین
	۳/۲	پایین		۱۲/۷۸	پایین
	۱۴/۶	پایین		۱۵/۲۷	متوسط
	۱۳/۱	پایین		۱۱/۲۳	پایین
	۹/۷	پایین		۱۰/۷۵	پایین
	۱۷/۴	متوسط		۱۹/۹۴	بالا
	۱۱/۱	پایین		۱۲/۲۱	پایین

۵-۲. سبک زندگی

۵-۲-۱. اوقات فراغت

معرف‌های اوقات فراغت را بر اساس همبستگی‌های آنها در پنج دسته تقسیم کردیم، که در ادامه به توصیف آنها پرداخته شده است:

(۱) فراغت منفعلانه. در این نوع فعالیت فراغتی (مثل استراحت، خوابیدن، رفتن به پارک و...) حالت انفعال فرد بیشتر است و بیشتر از جنس بطالت و وقت‌گذارانی است تا فعالیت. طبق جدول شماره (۶)، تفاوت معنادار اما ضعیفی در فعالیت فراغتی منفعلانه بین

محلات ۱۵ گانه، و به ویژه بین دو منطقه محروم و برخوردار وجود دارد. در بین محلات، میانگین وقت گذرانی به شیوه بطالت در دره دراز و کولی آباد و چمن از دیگر مناطق بیشتر است. آناهیتا، باغ ابریشم و ۲۲ بهمن نیز کمترین میانگین را داشته اند. در مجموع، میانگین کل «اوقات فراغت منفعلانه» ۷/۹۸ است که در سطح متوسط قرار دارد و در مقایسه با فراغت فعالانه فردی، در سطح بالاتری قرار دارد که برای یک جامعه در حال توسعه شاخص مطلوبی نیست.

۲) فراغت فعالانه فردی. در این گونه فعالیت فراغتی (مانند کلاس های آموزشی، هنری، بازی فکری و ...) حالت فعالانه فرد بیشتر است و عمدتاً از سنخ فعالیت های عقلانی فردی معطوف به هدف و توأم با فعالیت ذهنی و جسمانی است. طبق جدول شماره (۶)، از این نظر بین محلات ۱۵ گانه، و در کل، بین دو منطقه محروم و برخوردار تفاوت معنادار وجود دارد. در مجموع، بیشترین میانگین به کسرا، حکمت آباد، کولی آباد و ۲۲ بهمن تعلق داشته است. بالا بودن میانگین در محله کولی آباد، احتمالاً به خاطر رواج بازی های سنتی مثل پاسور و تخته نرد و در حکمت آباد بیشتر به دلیل فعالیت های ورزشی (پیاده روی و فوتبال؛ شاید به دلیل وجود نمونه های خاص در پیمایش) حاصل شده است. آناهیتا و باغ ابریشم نیز کمترین میانگین را داشته اند. در مجموع، میانگین کل «اوقات فراغت فعالانه» ۲/۷۳ است که در سطح پایینی قرار دارد و برای ایجاد تغییر در جامعه مناسب نیست.

جدول ۶. میانگین فراغت منفعلانه و فعالانه به تفکیک محلات

فعالانه (از ۱۸)			منفعلانه (از ۲۱)			
F-Test	سطح	میانگین	F-Test	سطح	میانگین	
۵/۲۲ ۰/۰۰	پایین	۳/۳۷	۶/۳۶ ۰/۰۰	پایین	۶/۹۳	۲۲ بهمن
	پایین	۳/۹		متوسط	۸/۹	کسرا
	پایین	۰/۸۷		پایین	۲/۳۵	آناهیتا
	پایین	۰/۶۱		پایین	۳/۴۲	باغ ابریشم
	پایین	۲/۴۶		متوسط	۸/۰۱	جعفر آباد
	پایین	۳/۴۳		متوسط	۹/۸۳	حکمت آباد
	پایین	۲/۸		متوسط	۸/۲۷	چقاگلان
	پایین	۲/۳		متوسط	۱۰/۱۷	چقاکیود

فعالانه (از ۱۸)			منفعلانه (از ۲۱)			
F-Test	سطح	میانگین	F-Test	سطح	میانگین	
	پایین	۲/۱۴		متوسط	۱۰/۷۵	چمن
	پایین	-		متوسط	۱۲	دره دراز
	پایین	۳/۴۳		متوسط	۱۰/۱۸	دولت آباد
	پایین	۲/۰۳		متوسط	۱۰/۳۱	شهید
	پایین	-		-	-	صادقیه ^۱
	پایین	۳/۴۷		متوسط	۱۱/۴۹	کولی آباد
	پایین	۲/۵۶		متوسط	۷/۸۴	نوکان
	پایین	۲/۵۵		متوسط	۸/۹۸	محروم
	پایین	۳/۶۹		متوسط	۷/۹۸	برخوردار
	پایین	۲/۷۳		متوسط	۸/۷۹	کل

۳) فراغت فعالانه جمعی. در جدول شماره (۷)، دو گونه فعالیت فراغتی جمعی سیاسی-اجتماعی (مانند مشارکت در خیریه) و مذهبی (مانند عبادت، عزاداری) و فعالیت فردی اقتصادی (خرید کردن) تحلیل شده است. طبق این جدول، بین محلات مختلف در هر دو زمینه فعالیت جمعی تفاوت میانگین معنادار وجود دارد. در مجموع، فعالیت فراغتی مذهبی (میانگین کل ۰/۹۴ از ۳، در مقابل میانگین کل ۰/۴۴ از ۶ برای فعالیت اجتماعی) با استقبال بیشتری مواجه بوده است. چیزی که در یک جامعه نسبتاً سنتی و مذهبی طبیعی به نظر می‌رسد. تفاوت معنادار اما ضعیف بین این دو گونه فعالیت بین محلات ۱۵ گانه، و در کل، بین دو منطقه محروم و برخوردار وجود دارد. بیشترین میانگین فعالیت اجتماعی به کولی آباد کسرا و چقا کبود تعلق داشته است. بالابودن میانگین در کولی آباد، احتمالاً بیشتر به دلیل عضویت آنها در هلال احمر و کمیته امداد و بسیج، در حکمت آباد به دلیل فعالیت در بسیج، و در کسرا و ۲۲ بهمن به دلیل حضور در نهادهای خیریه بوده است. در فعالیت مذهبی نیز تفاوت معنادار بین محلات وجود دارد. بالاترین میانگین به دره دراز، نوکان، صادقیه، شهید و جعفر آباد و کمترین میانگین به آناهیتا و باغ ابریشم از محلات محروم، و ۲۲ بهمن و کسرا، از محلات برخوردار تعلق داشته است. در گونه اقتصادی فعالیت فراغتی، بین محلات ۱۵ گانه تفاوت معنادار به دست آمده است. بیشترین میانگین به صادقیه، چمن و کولی آباد تعلق داشته است. می‌توان گفت که

۱. به دلیل کمبود داده‌های اولیه، این شاخص برای صادقیه محاسبه نشده است.

دلیل بالابودن میانگین در این سه محله، خرید مایحتاج روزانه است که به دلیل فقدان پس انداز یا عدم امکان نگهداری مواد غذایی و فاسدشدنی هر روز باید انجام شود. در محلات پرخوردار خرید بیشتر شخصی بوده و به نوعی سرگرمی محسوب می شود. در مجموع، میانگین «فعالیت فراغتی اقتصادی» ۱/۵۶ (از ۳ نمره) بالاتر از حد متوسط بوده که بالاتر از سایر فعالیت ها قرار دارد. خریدکردن به عنوان یک فعالیت فراغتی یا ضروری، به ویژه اگر این فعالیت از سطح ضرورت گذشته و به سطح تجملی یا نمایشی برسد، یکی از عناصر مورد نیاز برای رونق اقتصادی است. اگرچه فعالیت نمایشی خریدکردن از نظر اخلاقی عمل پسندیده ای به شمار نمی آید، برای ایجاد جامعه ای از لحاظ اقتصادی پویا، فراوانی مصرف یک از عناصر اولیه است.

جدول ۷. میانگین فراغت فعالانه جمعی اجتماعی-سیاسی، مذهبی، اقتصادی

	اجتماعی-سیاسی (از ۶)		مذهبی (از ۳)		اقتصادی (از ۳)	
	میانگین	سطح	میانگین	سطح	میانگین	سطح
۲۲ بهمن	۰/۳۲	پایین	۰/۴۷	پایین	۱/۳۸	متوسط
کسرا	۰/۵۴	پایین	۰/۴۸	پایین	۱/۷۷	متوسط
آناهیتا	۰	پایین	۰/۰۳	پایین	۱/۷	متوسط
باغ ابریشم	۰	پایین	۰/۰۹	پایین	۰/۰۹	پایین
جعفرآباد	۰/۳۶	پایین	۱/۲۳	متوسط	۱/۷۱	متوسط
حکمت آباد	۰/۳۷	پایین	۰/۷۳	پایین	۱/۸	متوسط
چقاولان	۰/۲۳	پایین	۰/۴۷	پایین	۱/۵۷	متوسط
چقاکبود	۰/۵۳	پایین	۱	متوسط	۱/۸۰	متوسط
چمن	۰/۲۳	پایین	۱/۵۳	متوسط	۱/۸۹	متوسط
دره دراز	-	پایین	۲	متوسط	۱/۴۳	متوسط
دولت آباد	۰/۳۲	پایین	۰/۶۷	پایین	۱/۶۳	متوسط
شهید	۰/۴۹	پایین	۱/۴۱	متوسط	۱/۷۱	متوسط
صادقیه ^۱	-	پایین	۱/۵۷	متوسط	۲/۱۴	متوسط
کولی آباد	۱/۱۹	پایین	۱/۰۵	متوسط	۱/۹۵	متوسط
نوکان	۰/۲۴	پایین	۱/۶۹	متوسط	۱/۱۸	متوسط
محروم	۰/۴۴	پایین	۱/۶۰	متوسط	۱/۵۵	متوسط
برخوردار	۰/۴۵	پایین	۰/۴۸	پایین	۱/۵۸	متوسط
کل	۰/۴۴	پایین	۰/۹۶	پایین	۱/۵۶	متوسط
F- Test	۴/۹۴	-	۴/۹۵	-	۱۲/۰۲	-

۱. به دلیل کمبود داده های اولیه، این شاخص برای صادقیه و دره دراز محاسبه نشده است.

در سه بعد (موسیقایی، سینمایی و ادبی) شاخص ترجیحات (جدول شماره ۸) تفاوت معنادار در میانگین محلات ۱۵ گانه وجود دارد، اما سطح تفاوت در مورد ذائقه ادبی کم‌رنگ‌تر است. در مجموع، در هر سه زمینه میانگین به‌دست آمده در سطح پایین قرار دارد. حتی در محلات برخوردار نیز پاسخگویان آگاهی و سلیقه پایین داشته‌اند. ۲۲ بهمن و کسرا، در هر سه زمینه وضعیت بهتری دارند و محلات آناهیتا، چمن، دره‌دراز و باغ‌ابریشم در هر سه زمینه در پایین‌ترین سطح قرار دارند. حکمت‌آباد و چقاگلان در دو زمینه موسیقایی و سینمایی در وضعیتی در سطح محلات برخوردار هستند. اما در بخش ادبی دارای میانگین صفر هستند. دلیل این تفاوت در میزان مالکیت ماهواره، سینمای خانگی و تبلت نهفته است. این محلات در بین محلات محروم بیشترین مالکیت این ابزارها را دارند و به همین دلیل میانگین آنها در بخش موسیقی و سینما (شامل سریال‌های داخلی و خارجی) در سطحی بالاتر از حد مورد انتظار قرار گرفته است.

در دو بعد اقتصادی و غذایی از شاخص ترجیحات، در بخش اقتصادی منطق دوگانه «ضرورت و تجمل» و در بخش غذایی دوگانه «سنتی و مدرن» ملاک ارزیابی بوده است. در بخش «منطق اقتصادی»، نزدیک به ۸۶ درصد پاسخگویان پیرو منطق ضرورت بوده‌اند (محلات محروم ۹۲ درصد و محلات برخوردار ۴۷ درصد)، که بیانگر تفاوت معنادار بین دو منطقه برخوردار و محروم است. در بین محلات محروم، آناهیتا (۷۳ درصد) و نوکان (۸۵ درصد) کمترین پیروی از منطق ضرورت را داشته‌اند. در «ذائقه غذایی»، ۹۲ درصد پاسخگویان متمایل به غذاهای سنتی بوده‌اند (محلات محروم ۹۶ درصد و محلات برخوردار ۷۹ درصد)، که بر تفاوت معنادار اما ضعیف بین دو منطقه برخوردار و محروم دلالت دارد. در بین محلات محروم، دولت‌آباد و چقاگلان (با ۱۷ درصد) و آناهیتا و باغ‌ابریشم (با صفر درصد) بیشترین و کمترین تمایل را به غذاهای مدرن (فست‌فود) داشته‌اند.

جدول ۸. میانگین ابعاد شاخص ذائقه‌ها

ذائقه موسیقایی (از ۱۵)	ذائقه سینمایی (از ۲۷)		ذائقه ادبی (از ۹ نمره)		ذائقه اقتصادی (درصد)		ذائقه غذایی (درصد)			
	میانگین	سطح	میانگین	سطح	ضرورت	تجمل	سننی	مدرن		
۳/۶۵	پایین	۵/۴۵	پایین	۰/۵۰	پایین	۴۹	۵۱	۸۷	۱۳	۲۲ بهمن
۴/۱۱	پایین	۳/۴۹	پایین	۰/۵۹	پایین	۴۵	۵۶	۷۲	۲۸	کسرا
۱/۳۰	پایین	۱/۲	پایین	۰	پایین	۷۳	۲۷	۱۰۰	۰	آناهیتا
۱/۹۴	پایین	۲/۱۸	پایین	۰	پایین	۹۱	۹	۱۰۰	۰	باغ ابریشم
۲/۳۳	پایین	۲/۱۹	پایین	۰/۰۸	پایین	۹۶	۴	۹۷	۳	جعفرآباد
۴/۵۳	پایین	۱۰/۳۷	پایین	۰	پایین	۹۰	۱۰	۹۲	۸	حکمت‌آباد
۴/۷۳	پایین	۹/۴۳	پایین	۰	پایین	۹۷	۳	۸۳	۱۷	چقاولان
۲/۶۳	پایین	۲/۰۳	پایین	۰/۱۳	پایین	۱۰۰	۰	۹۵/۵	۴/۵	چقاکبود
۱/۸۷	پایین	۳	پایین	۰	پایین	۱۰۰	۰	۹۳	۷	چمن
۱/۸۷	پایین	۱/۳	پایین	۰	پایین	۸۹	۱۱	۹۶	۴	دره‌دراز
۲/۸۹	پایین	۲/۷۸	پایین	۰/۱۸	پایین	۹۴	۶	۸۲	۱۷	دولت‌آباد
۲/۷۶	پایین	۳/۱۸	پایین	۰/۲۷	پایین	۹۳	۷	۹۸	۲	شهید
۳/۶۰	پایین	۲/۵۳	پایین	۰/۲۳	پایین	۹۳	۷	۹۳	۷	صادقیه
۳/۳۱	پایین	۴/۰۶	پایین	۰/۳۴	پایین	۹۲	۸	۹۹	۱	کولی‌آباد
۲/۵۸	پایین	۲/۷۳	پایین	۰/۰۳	پایین	۸۵	۵	۹۷/۵	۲/۵	نونکان
۲/۷۹	پایین	۳/۳۵	پایین	۰/۱۴	پایین	۹۲	۸	۹۵/۵	۴/۵	محروم
۳/۸۸	پایین	۴/۴۹	پایین	۰/۵۴	پایین	۴۷	۵۳	۷۹	۲۱	برخوردار
۲/۹۷	پایین	۳/۵۵	پایین	۰/۲۱	پایین	۸۵/۵	۱۴/۵	۹۲	۸	کل
F- Test		F- Test		F- Test		Chi-Square		Chi-Square		ضرایب و معناداری
۶/۰۱		۱۶/۸۴		۱/۹۹		۱۹۱/۵۸		۸۱/۳۸		
۰/۰۰		۰/۰۰		۰/۰۲		Cramer's V		Cramer's V		
						۰/۴۹۵		۰/۳۳۵		
						۰/۰۰		۰/۰۰		

۵-۲-۳. مدیریت بدن

در شاخص مدیریت بدن (جدول شماره ۹)، تفاوت معنادار در بین محلات ۱۵ گانه وجود دارد. کمترین میانگین به چمن، دره‌دراز، باغ ابریشم و جعفرآباد و بیشترین میانگین به کسرا و سپس ۲۲ بهمن تعلق داشته است. در بین محلات محروم، حکمت‌آباد و دولت‌آباد دارای میانگینی بیشتر از میانگین کل بوده‌اند. با توجه به وضعیت نه‌چندان مناسب اقتصادی در محله حکمت‌آباد، میانگین به‌دست آمده محل تأمل است. در مجموع، فاصله زیادی بین دو نوع منطقه محروم و برخوردار در این شاخص وجود دارد.

جدول ۹. میانگین شاخص مدیریت بدن به تفکیک محلات (از ۲۱ نمره)

محلّه	میانگین	سطح	F-Test
۲۲ بهمن	۷/۴	متوسط	۲۷/۱۴ ۰/۰۰
کسرا	۱۱/۳۷	متوسط	
آناهیتا	۳/۳۷	پایین	
باغ ابریشم	۲/۳۹	پایین	
جعفرآباد	۲/۷۵	پایین	
حکمت آباد	۷/۳۴	متوسط	
چقاگلان	۳/۴۷	پایین	
چقاکبود	۴/۳۳	پایین	
چمن	۱/۱۴	پایین	
دره‌دراز	۲	پایین	
دولت آباد	۶/۴۶	پایین	
شهیداد	۳/۴۸	پایین	
صادقیه	۳/۲۵	پایین	
کولی آباد	۳/۲۵	پایین	
نوکان	۳/۰۵	پایین	
محروم	۳/۸۹	پایین	
برخوردار	۹/۵۴	متوسط	
کل	۴/۸۴	پایین	

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۷۲

دوره ۱۳، شماره ۴
زمستان ۱۳۹۹
پیاپی ۵۲

۶. تحلیل همبستگی‌ها

طبق جدول شماره (۱۰)، بین شاخص موقعیت اقتصادی و سایر متغیرها، به‌جز فراغت مذهبی رابطه مستقیم (مثبت) و معنادار وجود دارد؛ یعنی با بهبود وضعیت اقتصادی افراد، احتمال انجام هر یک از فعالیت‌ها بیشتر شده و می‌شود. شدیدترین همبستگی‌ها بین وضعیت اقتصادی و سه متغیر «سرمایه فرهنگی»، «ذائقه اقتصادی» و «مدیریت بدن» به‌دست آمده است. طبق این جدول، به نظر می‌رسد با بهبود وضعیت اقتصادی، نوع فعالیت فراغتی مذهبی کاهش پیدا کرده است. البته شدت این رابطه منفی، به‌رغم معناداری آماری، بسیار ضعیف است. به‌همین ترتیب، «سرمایه فرهنگی»، با همه شاخص‌ها، به‌جز

متغیر «فعالیت فراغتی مذهبی»، رابطه مثبت و معنادار داشته و به عبارت دیگر با بهبود وضعیت سرمایه فرهنگی افراد، انجام هر یک از فعالیت‌ها بیشتر شده است. بیشترین همبستگی بین وضعیت سرمایه فرهنگی و دو متغیر «فراغت فعالانه فردی»، «مدیریت بدن» و «ذائقه موسیقایی» به دست آمده است.

جدول ۱۰. همبستگی شاخص‌ها

وابسته	سرمایه اقتصادی		سرمایه فرهنگی		تحصیلات		سن		شغل	
	Sig	Correlation	Sig	Correlation	Sig	Correlation	Sig	Correlation	Sig	Correlation
سرمایه اقتصادی	-	-	-	-	۰/۵۳۴	۰/۰۰	-۰/۰۱۰	۰/۷۹	۰/۲۱۶	۰/۰۰
سرمایه فرهنگی	۰/۵۵۳	۰/۰۰	-	-	۰/۵۸۸	۰/۰۰	-۰/۳۲۹	۰/۰۰	۰/۱۲۴	۰/۰۰
مدیریت بدن	۰/۴۱۵	۰/۰۰	۰/۵۸۵	۰/۰۰	۰/۴۵۱	۰/۰۰	-۰/۴۲۱	۰/۰۰	۰/۰۵۳	۰/۶۴
فراغت منفعلانه	۰/۰۸۷	۰/۰۹	۰/۳۳۱	۰/۰۰	۰/۱۱۹	۰/۰۹	-۰/۲۱۹	۰/۰۹	۰/۰۷۰	۰/۰۲
فراغت فعالانه فردی	۰/۱۸۹	۰/۰۰	۰/۶۶۴	۰/۰۰	۰/۲۶۱	۰/۰۰	-۰/۲۴۴	۰/۰۰	۰/۰۹۳	۰/۰۰
فراغت اجتماعی-سیاسی	۰/۱۸۰	۰/۰۰	۰/۲۲۶	۰/۰۹	۰/۱۳۷	۰/۰۰	۰/۰۵۲	۰/۱۷	-۰/۰۸۵	۰/۰۱
فراغت مذهبی	-۰/۰۹۶	۰/۰۱	۰/۰۲۸	۰/۴۸	-۰/۱۷۰	۰/۰۱	۰/۰۸۲	۰/۰۰	۰/۰۶۶	۰/۰۴
ذائقه موسیقایی	۰/۲۰۲	۰/۰۰	۰/۳۸	۰/۰۰	۰/۲۷۲	۰/۰۰	-۰/۲۹۱	۰/۰۰	۰/۱۴۱	۰/۰۰
ذائقه سینمایی	۰/۰۹۳	۰/۰۰	۰/۲۷۲	۰/۰۱	۰/۲۰۱	۰/۰۰	-۰/۳۲۸	۰/۰۰	۰/۰۰۶	۰/۸۳
ذائقه ادبی	۰/۱۴۳	۰/۰۰	۰/۲۸۸	۰/۰۰	۰/۱۸۳	۰/۰۰	-۰/۰۱۷	۰/۶۲	۰/۱۵۷	۰/۰۰
ذائقه غذایی	۰/۱۶۳	۰/۰۰	۰/۲۱۲	۰/۰۰	۰/۲۱۶	۰/۰۰	-۰/۰۹۸	۰/۰۰	۰/۰۴۵	۰/۱۹
ذائقه اقتصادی	۰/۴۴۴	۰/۰۰	۰/۲۳۶	۰/۰۰	۰/۳۸۹	۰/۰۰	-۰/۱۱۵	۰/۰۰	۰/۰۶۱	۰/۰۸

مطابق جدول شماره (۱۰)، در متغیرهای جمعیت‌شناختی، تحصیلات، به جز متغیر «فراغت مذهبی»، همه متغیرها را به صورت مستقیم (مثبت) و معنادار متأثر ساخته است. شدت این تأثیرگذاری در مورد سرمایه فرهنگی و مدیریت بدن بیش از سایر متغیرها بوده است. معنای این همبستگی آن است که با افزایش سطح تحصیلات، با شدت کم و زیاد در سایر متغیرها به جز فراغت مذهبی افزایش حاصل شده است.

متغیر «سن» نیز با بیشتر متغیرها (غیر از سرمایه اقتصادی، فراغت اجتماعی-سیاسی و ذائقه ادبی)، همبستگی معنادار اما معکوس داشته است. یعنی با افزایش سن، سطح و میزان متغیرهای وابسته کاهش پیدا کرده است. به عبارتی، گروه‌های سنی پایین‌تر در متغیرهای

مورد نظر وضعیت بهتری دارند. تنها همبستگی مثبت، البته بسیار ضعیف اما معنادار، بین فعالیت فراغتی مذهبی و سن وجود داشته است. به بیانی دیگر، مسن‌ترها در اوقات فراغت خود بیشتر به فعالیت مذهبی پرداخته‌اند.

متغیر «شغل» با سرمایه اقتصادی و فرهنگی، ذائقه موسیقایی، ادبی، فراغت مذهبی، فعالانه و منفعلانه همبستگی مثبت و معنادار اما بسیار ضعیفی داشته است. این متغیر با فعالیت فراغتی اجتماعی-سیاسی نیز همبستگی معکوس و معنادار اما بسیار ضعیفی داشته است؛ به این معنی که، با ارتقاء موقعیت شغلی، تمایل و اقدام به فعالیت‌های خیرخواهانه کمتر شده است.

روابط بالا در شکل شماره (۱) به صورت فضایی و تجسمی نمایش داده‌ایم. در این شکل، با توجه به مبانی نظری، و البته با کمی دخل و تصرف در ایده فضایی بورديو، موقعیت متغیرهای مختلف جایابی شده است. در این مکان‌نگاری، بر اساس دو محور سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی متغیرهای مختلف (محله، شغل، تحصیلات، خواننده، فیلم، نویسنده، قومیت، جنسیت، تأهل، سن، فعالیت مذهبی، فعالیت اجتماعی، تلویزیون، ورزش) بر اساس مختصات دوبعدی محاسبه و مکان‌یابی شده است. از نظر روشی، می‌توان گفت که این نمودار نوعی تحلیل خوشه‌ای است که متغیرها را در چهار چارک اصلی، جای می‌دهد که از تقاطع دو محور افقی (سرمایه اقتصادی) و عمودی (سرمایه فرهنگی) شکل گرفته‌اند.^۱ جایگاه هر یک از متغیرها (معرف‌ها) بر اساس میانگین آن، در دو بعد سرمایه فرهنگی و اقتصادی تعیین شده است (از نظر ظاهری، مقولات هر متغیر با یک رنگ متمایز، مثلاً رنگ آبی برای سن، مشخص شده است). برای نمونه، میانگین سرمایه اقتصادی برای محله کسری ۱۹ و میانگین سرمایه فرهنگی آن ۱۷ به دست آمده است؛ بنابراین، موقعیت این محله در این نمودار در قسمت پایین چارک اول قرار دارد. بیشتر متغیرها در چارک چهارم (وضعیت اقتصادی و فرهنگی فقیر و ضعیف) قرار دارند که البته با توجه به جامعه آماری پژوهش حاضر (یعنی محلات محروم) امری طبیعی می‌نماید. با این وصف، تمایز بین مناطق محروم و برخوردار کاملاً مشخص است. چنانچه دو محله برخوردار در چارک اول قرار گرفته‌اند.

۱. در ترسیم این شکل از نرم‌افزار استفاده نشده است.

۲۲	مهندسی- آزمون کلاس زبان	بچه‌های آسمان	ایرویک
۲۰	شنا	ویگردی فروشنده- درویشان	سرماهدار ک. ارشد شاملو فد. فروش ۲۲ بهمن
۱۸	معلم	سینما	اهل هنر دانشجو
۱۶	کارمند کسرا هدایت	کوهنوردی- کارشناسی	هنری جدول آشپزی بدنسازی ناظری
۱۴	سرمایه اقتصادی	ع. م. افقانی- مهاواری- آیا احمد فارس- خبریه-ای تخته‌زود	ب. بانی تلگرام کولی آباد شطرنج- کاروانی پاسور
۱۲	شجریان بازنشسته نظامی	فرحیمسی-مجسرد بازارگردانان تاریخی ۴۰-۲۹ سال دیلم- مردان ۵۰ ک. آلیالی فوتبال عبادت- سراسری	۱۹-۱۶ سال فیض- آرایشگر نوکان-مغازهدار کارگر ماهر- فنی اسبانی-۳۰- ۳۹ سال رژازی- احمدنژاد عزاداری- مطلقه لک سیدقلی
۱۰	دورزن با ماشین	کشاورز	ع. ویسی کورد روضه دولت آباد زنان- پیاده روی- منج ج. گلان- لور- سیکل- هاید رانندگی- متاهل حکمت آباد ج. گسود گپ تلفنی آناهیتا
۸	بازی کامپیوتری	خیاط- ک. امداد	جدا شده خانهدار موزه فوت همسر شهاد ۶۰ سال ابتدایی توک بی سواد
۶	سرمایه فرهنگی	۵۹-۵۰ سال اخراجی ها دره‌دراز کولی چمن صادقیه	۵۹-۵۰ سال اخراجی ها دره‌دراز کولی چمن صادقیه
۴			
۳-۲۲			

شکل ۱. مکان‌نگاری متغیرها بر اساس سرمایه اقتصادی و فرهنگی

۷. نتیجه‌گیری

این پژوهش با سه هدف «شناخت»، «مقایسه» و «تبیین» جامعه‌شناختی سبک زندگی در مناطق محروم کرمانشاه انجام گرفت. در مجموع در پاسخ به اهداف این پژوهش می‌توان گفت که محلات محروم در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی، فراغت، ترجیحات و مدیریت بدن، به‌طور نسبی از الگوی یکسانی پیروی می‌کنند. این الگو در بعد اقتصادی بسیار شبیه است و محرومیت و فقر ویژگی اصلی آن است. شواهد این الگو عبارت‌اند از: درآمد پایین، وضعیت شغلی نامناسب، منزل اجاره‌ای و متراژ بسیار پایین منزل مسکونی. در همه این موارد، تفاوت

قابل ملاحظه و معناداری بین مناطق محروم و برخوردار وجود دارد. میانگین شاخص کل سرمایه اقتصادی برای مناطق محروم ۱۱ (از ۲۸) در مقابل ۲۰ برای مناطق برخوردار بوده است. این میانگین بیانگر سطح اقتصادی بسیار پایین است. به علاوه، اهمیت محرومیت اقتصادی در این است که تقریباً همه شاخص‌ها و متغیرهای دیگر را تحت تأثیر قرار داده است. در زمینه سرمایه فرهنگی نیز الگوی محرومیت وجود دارد. با این تفاوت که بین مناطق محروم و برخوردار در برخی از متغیرها تفاوت چندانی دیده نمی‌شود. در زمینه مهارت‌های مختلف فرهنگی، فعالیت‌های هدفمند آموزشی و هنری، دارایی‌های فرهنگی، تحصیلات و... در مجموع پایین‌تر از مناطق برخوردار قرار داشته‌اند. میانگین کل سرمایه فرهنگی مناطق محروم ۱۰ (از ۲۸) در مقابل ۱۷ مناطق برخوردار، به دست آمده است.

در بخش سبک زندگی، شامل شاخص‌های «مدیریت بدن، اوقات فراغت و ترجیحات»، می‌توان گفت که در مجموع با یک جامعه‌ای روبرو هستیم که اغلب سنتی است. در بیشتر موارد این الگو به طرف سنتی، مذهبی، عامه‌پسند، انفعالی و منطق ضرورت تمایل دارد. همان‌طور که گفته شد، سبک زندگی توصیف شده در بیشتر متغیرها تحت تأثیر دو متغیر سرمایه فرهنگی و اقتصادی است؛ به ویژه اینکه تأثیر متغیر اقتصادی مهم‌تر و شدیدتر بوده است.

اشاره به الگوی یکسان در ابعاد سه‌گانه در این تحلیل به معنای آن نیست که بین محلات محروم نیز وضعیت‌های کاملاً یکسانی وجود دارد. همان‌طور که در نتایج توصیفی دیده شد، در هر سه شاخص اقتصادی، فرهنگی و سبک زندگی، تفاوت‌هایی بین محلات محروم وجود دارد.

در مجموع، با توجه به وضعیت اقتصادی نه‌چندان مطلوب، و در عین تأثیرگذاری شدید مقولات مربوط به سبک زندگی از شاخص‌های اقتصادی، شاید سخن گفتن از سبک زندگی اندکی گزاف به نظر برسد (همچنان‌که در مطالعات پیشین هم به این نکات اشاره شده است: برای نمونه: صمیم، ۱۳۹۳). در این بخش اگرچه مبانی نظری، در کلیت خود، به صورت منطقی از نظریه‌ای برآمده از جامعه دیگر گرفته شده است، اما در بخش نتایج، شاخص‌هایی هم به نظریه نامبرده اضافه شده است که به صورت مشخص از جامعه مورد مطالعه به دست آمده است. به هر روی، سبک زندگی بعد مهمی از حیات اجتماعی انسان

امروزین است؛ حتی اگر هم آن انسان، در شرایط نه‌چندان مطلوب اقتصادی به سر ببرد و یا حتی اگر رسیدن به سبک زندگی به اصطلاح بالا (مرفه و لاکچری) فقط در سطح آرزوهای تهیدستان محقق شود.

اکنون می‌توان پرسید که با این اطلاعات درباره مناطق محروم، چه الگوی تعاملی یا توانمندسازی باید در پیش گرفت. نتایج تفصیلی این پژوهش، جزئیاتی از زندگی تهیدستان ساکن در مناطق محروم و حتی ساکنان مناطق برخوردار دارد که امکان تصمیم‌گیری در مورد بسیاری از اقدامات خاص و جزئی اقتصادی، فرهنگی و ... را فراهم می‌کند. به‌عنوان مثال، می‌توان به مصرف «نان» اشاره کرد که در بین ۱۶ مقوله غذایی، بالاترین میانگین را در مصرف روزانه در بین محلات محروم و حتی محلات برخوردار داشته است. این امر در حالی است که در برخی از این محلات یا نانوایی وجود ندارد و یا کافی نیست و احداث یک باب نانوایی می‌تواند باری از دوش مردم بردارد. از سوی دیگر، مشکل نانوایی، و در مرحله بعد، کیفیت نان در کرمانشاه یکی از مسائل جدی در این شهر است. بر همین سیاق می‌توان درباره همه معرف‌های این مقاله و بسیاری از دیگر متغیرهای موجود در پژوهش، که در اینجا از پرداختن به آنها پرهیز شده است، به تحلیل و عمل دست زد. در نهایت، می‌توان گفت که اگرچه سبک زندگی به معنایی که از جمله در آثار بوردیو یا وبلن و ... آمده است، در این جامعه فاقد مابه‌ازای بیرونی یا ناممکن برای بررسی و ارزیابی به نظر می‌رسد، اما در همین سطوح مقدماتی و ظاهری زندگی روزمره می‌توان به ارزیابی درست، کاربردی و مفید برای توانمندسازی و اقدامات عملی دست یافت.

گذشته از روابط و نسبت‌های آماری اشاره شده، می‌توان نکاتی را برشمرد که در مشاهدات و مصاحبه‌های گروهی انجام شده در زمان پژوهش بر ما روشن شده است. سبک زندگی زندگی جامعه کرمانشاه و به‌ویژه در مناطق محروم، حاوی دیالکتیکی است که باید در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها به آن توجه شود. در این سبک زندگی، وجوه انفعالی، سنتی و گذشته‌گرا ممکن است همچون مانعی در راه تغییر (به معنای توسعه یا پیشرفت یا حتی در معنای عام) عمل کند. این سبک زندگی برآمده از تاریخ و در واقع ذهنیتی جمعی یا نسلی است که تغییر آن در کوتاه‌مدت و از بیرون دشوار است. این سبک

زندگی نقاط ضعفی مانند پایین بودن شدید سرمایه فرهنگی، انفعال و تقدیرگرایی و فقدان انگیزه پیشرفت، سطح نازل سلیقه و ذوق، سرخوردگی نسبت به هویت اجتماعی خود و ... را موجب شده است که امکان تغییر از دورن را به صفر نزدیک کرده و با توجه به سیاست‌ها و برنامه‌های تمرکزگرا، امکان مداخله بیرونی جدی هم برای اصلاح وجود ندارد. اما در سوی دیگر، در همین سبک زندگی، ویژگی‌هایی را می‌توان دید که می‌توان (اگرچه به‌سختی) از آنها به‌عنوان امتیازی برای ایجاد تغییر نام برد. کم‌توقع بودن این سبک زندگی، میل درونی به فعالیت کاری (حتی در کارهای سخت یدی) و در شرایط سخت، منطق اقتصادی عقلانی (غیرزیبایی‌شناسانه) و غیر مصرف‌گرا و به‌ویژه وجود سنت‌های فرهنگی، از جمله سنت موسیقایی موجود در این فرهنگ، توانش متنوع زبانی و ... عناصری هستند که می‌توانند زمینه تغییر را فراهم کنند. این ویژگی‌های مثبت به‌دلیل کم‌توجهی و نیز برخی سیاست‌های سخت‌گیرانه در زمینه‌های هنری و برخی تنگ‌نظری‌های یکسان‌سازانه در زمینه‌های استخدامی و ... نه فقط رشد نکرده و ترویج نشده است، بلکه سرکوب شده و حتی در مواردی به‌نوعی کنش مقاومتی بدل شده است.

مهمتر این که این ویژگی‌های مثبت، در حال حاضر وجود دارد، اما با توجه به جهت‌گیری‌ها و روندهای کلی‌تر جامعه، نمی‌توان تضمین کرد که تا یک یا دو نسل دیگر هم ادامه یابد. در صورت انفعال و نادیده گرفتن این سرمایه‌ها، در یک یا دو دهه آینده شاهد محوشدن آنها از عرصه حیات فرهنگی این شهر خواهیم بود. در حقیقت، در عرصه اجتماعی شهر و استان کرمانشاه، نقاط و فضاهای بغرنجی وجود دارد که هم تصمیم‌گیران و هم بخشی از مردم، به‌نحوی از انحا، منتظر محوشدن آنها به‌صورتی تدریجی و انفعالی هستند. این انتظار و خواست، شاید در مواردی برآورده شده است؛ اما در بیشتر موارد آسیب‌های بزرگتر و بیشتری را موجب شده است. زیرا این موضوع‌گیری‌ها، موضوع سبک زندگی در مناطق محروم شهر و حتی کل استان را به مبحث عدالت (اجتماعی، اقتصادی و...) گره زده است. مردم این محله‌های محروم، ریشه بیشتر مشکلات خود را در ساختارهای رسمی (دولتی، نظامی و...) می‌بینند. تا آنجا که حتی امکانات و زیرساخت‌های ایجاد شده در پیرامون محله خود را مُخل زندگی و حیات اقتصادی خویش

می‌بینند؛ که بیراه نیست. زیرا بخش عمده‌ای از خیابان‌ها، پل‌ها، ساختمان‌های اداری و ... به انسداد راه‌های ارتباطی این محلات با کلیت شهر و به‌نوعی جدایی فضایی - اجتماعی انجامیده است (در مورد محلات چمن، جعفرآباد، حکمت‌آباد و باغ ابریشم این مشکل برجسته‌تر است).

موضوع عدالت، البته بسیار گسترده‌تر است. در واقعیت، عملکرد بیشتر سازمان‌ها (از جمله شهرداری، بهداشت و ...) نابرابر است. اقدامات اصلاحی نهادهای شهری، بیشتر در مناطق برخوردار شهر انجام می‌گیرد؛ در حالی که در موارد بسیاری، این مناطق کمتر نیازمند چنین خدماتی هستند. این نگاه جانبدارانه، ضمن ایجاد حس ستم‌دیدگی در بین ساکنان محله‌های محروم، باعث ایجاد روحیه مقاومت یا ناهم‌آوایی با کلیت شهر شده و میل به تغییر سبک زندگی یا مشارکت و فعالیت مدنی را از آنها می‌گیرد.

سبک زندگی، یا به عبارتی حیات اجتماعی و هویت فرهنگی و اجتماعی بخش‌هایی از این محلات، با احساس عدم امنیت همراه است. نکته‌ای که باید در نظر گرفت این است که تمایلات و اقدامات یکسان‌سازانه، با تغییر زندگی این محلات (در زمینه‌های مختلف) به چه سرانجامی می‌رسد؟ نزدیک‌ترین حالت ممکن، سبک زندگی مصرف‌گرای طبقه متوسط یا مرفه شهری است که خود تحت تأثیر سبک زندگی جامعه مصرفی غرب است. همان‌طور که اشاره شد، سبک زندگی این محلات در یک یا دو نسل آینده، خودبه‌خود به این سو خواهد رفت (رابطه سن و متغیرهایی مانند مدیریت بدن و فراغت در جدول شماره ۱۰ می‌تواند گواهی برای این مدعا باشد). شاید هنگام آن رسیده که دست‌کم به اشتباه‌بودن این رویکرد اندیشید. نگاه و نگرش احساسی از هر دو طرف این معادله (مردم و تصمیم‌گیران) پیچیدگی موضوع را بیشتر و راه‌های برون‌رفت را دشوارتر می‌سازد. از آنجا که مقدس کردن یک سبک زندگی از سوی طرفین، عقلانی نبوده و نیست، تعامل خودآگاهانه با داشته‌های زندگی اجتماعی و درک دیالکتیک موجود در آن، مسائل را بر ما روشن‌تر خواهد کرد. نه «توسعه فاوستی» و نه «گذشته‌گرایی بنیادگرایانه» راهی روشن و هموار بر ما نخواهد گشود.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی؛ و شالچی، وحید (۱۳۸۴). دوجهان ایرانی: مسجد و کافی شاپ. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱(۴)، ۱۸۳-۱۶۳.
- احسن، مجید؛ نیرومند، مصطفی؛ و حسینی کازرونی، محمدرضا (۱۳۵۲). حاشیه‌نشینان کرمانشاه و همدان. تهران: دانشگاه تهران.
- ایراندوست، کیومرث؛ و صراف، مظفر (۱۳۸۶). یأس و امید در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی: نمونه موردی شهر کرمانشاه. رفاه اجتماعی، ۲۶، ۲۲۱-۲۰۱.
- الماسی، مجتبی (۱۳۸۸). بررسی ارتباط میان حاشیه‌نشینی و سرمایه‌گذاری و تولید ناخالص داخلی در شهر کرمانشاه. طرح پژوهشی، دانشگاه رازی، کرمانشاه.
- بودریار، ژان (۱۳۸۹). جامعه مصرفی: اسطوره‌ها و ساختارها (مترجم: پیروز ایزدی). تهران: ثالث. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۷)
- برومند سرخابی، هدایت‌اله (۱۳۸۸). در جستجوی هویت شهری کرمانشاه. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.
- بورديو، پیر (۱۳۸۱). نظریه کنش؛ دلایل عملی و انتخاب عقلانی (مترجم: مرتضی مردیها). تهران: نقش و نگار.
- بورديو، پیر (۱۳۹۱). تمایز (مترجم: حسن چاوشیان). تهران: ثالث.
- پیشگاهی‌فرد، زهرا؛ کلاتری، محسن؛ پرهیز، فریاد؛ و حق‌پناه، احسان (۱۳۹۰). تحلیل جغرافیایی کانون‌های جرم: جرم‌ها مرتبط با مواد مخدر در شهر کرمانشاه. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۱۱، ۷۵-۹۶.
- تقوایی، مسعود؛ و صفرآبادی، اعظم (۱۳۹۱). مطالعه تطبیقی سرمایه اجتماعی در بافت‌های شهری با استفاده از مدل AHP (مطالعه موردی شهر کرمانشاه). فصلنامه مطالعات شهری، ۲(۲)، ۳۴-۱.
- تنهایی، ابوالحسن؛ و خرمی، شمسی (۱۳۸۹). بررسی رابطه جامعه‌شناختی باورهای دینی و سبک زندگی بر اساس نظریه و روش گافمن: مطالعه موردی شهر کرمانشاه (سال ۱۳۸۸). فصلنامه پژوهش اجتماعی، ۶، ۴۱-۱۹.
- جوکار، محبوبه (۱۳۹۳). مدرنیته، تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران. پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، ۲(۲)، ۶۹-۳۹.
- خواججه‌نوری؛ بیژن؛ هاشمی، سمیه؛ و روحانی، علی (۱۳۸۹). سبک زندگی و هویت ملی: مطالعه موردی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر شیراز. فصلنامه مطالعات ملی، ۴۴، ۱۵۷-۱۲۷.

خواججه‌نوری، بیژن؛ هاشمی، سمیه؛ و روحانی، علی (۱۳۹۰). سبک زندگی و مدیریت بدن. فصلنامه جامعه‌شناسی زنان، ۲(۴)، ۲۱-۴۷.

جهاد دانشگاهی (۱۳۸۴). ارزیابی اجتماعی اثربخشی برنامه بهسازی شهری در شهر کرمانشاه [طرح پژوهشی]. جهاد دانشگاهی، کرمانشاه، ایران.

حامد، بیتا (۱۳۹۲). زمینه‌های جلب مشارکت ساکنان مناطق اسکان غیررسمی شهر کرمانشاه (کولی‌آباد و جعفرآباد) در برقراری نظم و امنیت اجتماعی [طرح پژوهشی]. کرمانشاه، دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه.

حدیدی، مسلم (۱۳۸۷). تبیین جامعه‌شناختی کانون‌های جرم در کرمانشاه با استفاده از جی.آی.اس. [طرح پژوهشی]. استانداری کرمانشاه، دفتر امور اجتماعی شوراها.

حمیدی، نفیسه؛ و فرجی، مهدی (۱۳۸۶). سبک زندگی و پوشش زنان در تهران. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱(۱)، ۹۲-۶۵. doi: 10.7508/ijcr.2008.01.003

دل‌انگیزان، سهراب (۱۳۸۹). تحلیل وضعیت عمومی جمعیتی، اشتغال و بیکاری؛ موردکاوی سکونت‌گاه‌های غیررسمی جعفرآباد، دولت‌آباد، شاطرآباد و کولی‌آباد [گزارش پژوهشی]. طرح بهسازی شهری و اصلاحات بخش مسکن.

رحمت‌آبادی، الهام؛ و آقابخشی، حبیب (۱۳۸۵). سبک زندگی و هویت اجتماعی جوانان. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۲۰، ۲۵۳-۲۳۵.

رستمی، مسلم؛ و شاعلی، جعفر (۱۳۸۸). تحلیل توزیع خدمات شهری در شهر کرمانشاه. فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونت‌گاه‌های انسانی، ۹، ۵۲-۲۷.

رفعت‌جاه، مریم (۱۳۸۷). تأثیر موقعیت شغلی بر سبک زندگی زنان شاغل در وزارت بازرگانی. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۱، ۱۶۱-۱۳۹.

روستایی، شهرپور؛ احدنژاد روشنی محسن؛ اصغری زمانی، اکبر؛ و زنگنه، علیرضا (۱۳۹۱). الگوی تطبیقی گسترش فقر در شهر کرمانشاه در دوره ۸۵-۱۳۷۵. فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۱۲، ۱۷-۴۰.

زاهد زاهدانی، سید سعید؛ و سروش، مریم (۱۳۸۷). الگوی مصرف و هویت دختران جوان شهری؛ مطالعه‌ای درباره دختران در شیراز. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۱، ۷۷-۱۱۰.

سعیدی، علی اصغر (۱۳۸۴). بازاندیشی مصرف‌کننده یا مصرف تظاهری در ارتباطات سیار. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۴، ۷۹-۹۶.

- شارع پور، محمود؛ ودادهیر، ابوعلی؛ و قربانزاده، سکینه (۱۳۸۸). تأثیر سبک زندگی بر خطر تصادف در میان جوانان شهر تهران. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۶، ۱۰۳-۱۲۶.
- صالح‌آبادی، ابراهیم؛ و سلیمی امان‌آباد، محسن (۱۳۹۱). بررسی رابطه سبک زندگی جوانان و گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در شهر شیروان. فصلنامه جامعه‌شناختی مطالعات جوانان، ۶، ۵۷-۷۰.
- صمیم، رضا (۱۳۹۳). نگاهی انتقادی به پیشنهاد داخلی مطالعات جامعه‌شناختی بر روی سبک زندگی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱(۷)، ۱۶۶-۱۴۵. doi: 10.7508/IJCR.2014.25.007
- فاضلی، محمد (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی مصرف موسیقی. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱(۴)، ۲۷-۵۳.
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۶). خرده‌فرهنگ‌های اقلیتی و سبک زندگی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱(۱)، ۱۷۴-۱۴۳.
- عالی‌پور، امین (۱۳۸۶). تعیین عوامل مؤثر بر توزیع فضایی سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر کرمانشاه: مقایسه دو نمونه موردی: دره دراز و شهرک آناهیتا (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد). دانشگاه تهران، ایران.
- قلی‌پور، سیاوش (۱۳۹۰). تولید اجتماعی فضای شهری؛ مطالعه موردی شهر کرمانشاه (رساله منتشر نشده دکترا). دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، ایران.
- کرمی، جهانگیر (۱۳۹۲). بررسی ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی اهالی محله حاشیه‌نشین دره‌دراز کرمانشاه و رابطه این عوامل با آسیب‌های اجتماعی. طرح پژوهشی، دانشگاه رازی، کرمانشاه.
- کریمی، جلیل؛ احمدی، وکیل؛ و حامد، بیتا (۱۳۹۶). تهیدستان شهری: نگاهی تاریخی و جمعیت‌شناختی به حاشیه‌نشینی در کرمانشاه. دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۱، ۱-۲۶.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲). تجدد و تشخیص (مترجم: منوچهر صبوری). تهران: نی.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۹۱). نقش محرومیت نسبی در افزایش خشونت‌های شهری مناطق حاشیه‌نشین: نمونه مطالعه: شهر کرمانشاه. فصلنامه مطالعات شهری، ۲(۳)، ۲۱-۶۴.
- مهندس‌ان مشاور تدبیر شهر (۱۳۸۲). مطالعات امکان‌سنجی بهسازی شهرنگر و توانمندسازی اجتماعی شهر کرمانشاه. گزارش پژوهشی، وزارت مسکن و شهرسازی.
- نقدی، اسدالله (۱۳۹۲). حاشیه‌نشینی به مثابه آپاندیسیت شهری (مورد مطالعه جعفرآباد کرمانشاه). در حاشیه‌نشینی (تئوری‌ها، روش‌ها، مطالعات موردی). تهران: جامعه‌شناسان.
- نیازی، کیوان (۱۳۸۷). توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، جعفرآباد کرمانشاه (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد) دانشکده معماری، دانشگاه تهران، ایران.

واعظزاده، ساجده (۱۳۹۲). تحلیل وضعیت خشونت جوانان ۲۹-۱۵ ساله محلات چهارگانه شهر کرمانشاه. طرح پژوهشی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه.

وبر، ماکس (۱۳۸۲). دین، قدرت و جامعه (مترجم: احمد تدین) تهران: هرمس.

هزارجریبی، جعفر؛ امین صارمی، نوذر؛ و یوسفوندی، فریبرز (۱۳۸۸). اثر حاشیه‌نشینی بر وقوع جرایم اجتماعی شهرستان کرمانشاه در سال ۱۳۸۶. فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، ۱(۴)، ۷۳-۸۶.

